

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

TADAS MEŠKA
BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA

ŽMOGAUS VEIKSMŲ LAISVĖS VARŽYMAS IR JO KVALIFIKAVIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Docentas dr. Andrius Nevera

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ŽMOGAUS VEIKSMŲ LAISVĖS SAMPRATA, TEISINĖS IŠTAKOS IR RAIDA	6
2. ŽMOGAUS VEIKSMŲ LAISVĖS VARŽYMO TEISINIO VERTINIMO PROBLEMOS LR BAUDŽIAMAJAME KODEKSE	13
2.1. Objektvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai	13
2.1.1. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos saugomos vertybės	13
2.1.2. Reikalavimas kaip veika, jo formos ir turinys	14
2.1.3. Reikalavimo neteisėtumas kaip būtinasis žmogaus veiksmų laisvės varžymo požymis	17
2.1.4. Psichinės prievartos požymio problematika	19
2.1.5. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo baigtumo momentas	27
2.2. Subjektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai	29
2.2.1. Kaltė kaip subjektyvusis žmogaus veiksmų laisvės varžymo požymis	29
2.2.2. Juridinio asmens kaltės problema ir baudžiamosios atsakomybės sąlygos	32
3. ŽMOGAUS VEIKSMŲ LAISVĖS VARŽYMO NORMOS SANTYKIS SU KITOMIS NUSIKALSTAMOMIS VEIKOMIS	37
3.1. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir mažamečio asmens tvirkinimas	37
3.2. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir privertimas lytiškai santykiuoti	40
3.3. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir poveikis liudytojui, nukentėjusiajam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui	43
3.4. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir turto prievartavimas	45
3.5. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir įtraukimas į prostituciją	47
IŠVADOS	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	56
SUMMARY	57

IVADAS

Bendroji temos charakteristika ir aktualumas. Žmogaus veiksmų (valios) laisvė yra viena svarbiausių visuomenės sugyvenimo sąlygų. Demokratinėje visuomenėje tai yra viena iš pamatinių vertybių. Iš prigimties žmogus yra laisvas, jo niekas nevaržo, jis turi įstatymų jam suteiktą veiksmų laisvę. Šia laisve žmogus disponuoja iki savo gyvenimo pabaigos. Gyvendamas jis turi galimybę realizuoti save, pasirinkti savo elgesio variantą. Tačiau visuomenėje žmonių santykiai nėra ir niekada nebus idealūs, nes žmonės yra veikiami skirtingų interesų. Kiekvienas skirtingai supranta savo ir kitų laisvę, žmonių elgesį skatina ne tik moraliniai ar doroviniai motyvai, bet ir žemos paskatos – savanaudiškumas, keršto troškimas, pyktis ir kt., kurie gali būti „priežastis“ varžyti kito asmens veiksmų laisvę. Todėl iškyla būtinybė žmogaus valios laisvę apsaugoti įstatymu. Dėl tokio poreikio žmogaus veiksmų laisvė tampa baudžiamųjų įstatymų reglamentavimo objektu. Nors žmogaus valios varžymas neatneša jam tiek fizinės ar turtinės žalos, kiek, pvz., kūno sužalojimas ar plėšimas, tačiau tokiais veiksmais padaroma didelė moralinė žala, kurios materialiai įkainoti neįmanoma.

Lietuvoje iki 2003 m. gegužės 1 d. kėsinimasis į žmogaus laisvę pasirinkti savo elgesį teisiškai tiksliai nebuvo reglamentuotas. Kiek šia spraga buvo pasinaudota, mes nežinome, tačiau galutinai ji buvo užpildyta tik priėmus naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – LR BK). Šio kodekso 148 str. numato atsakomybę už žmogaus veiksmų laisvės varžymą.

Visų pirma dėl savo naujumo *žmogaus veiksmų laisvės varžymas* yra dar neišnagrinėta Lietuvos baudžiamosios teisės tema. Teismų praktikoje ir teisinėje - mokslinėje literatūroje yra bandymų išaiškinti atskirus šios normos požymius, kurie yra ir kitų nusikalstamų veikų sudėtinė dalis, tačiau jie niekada nebuvo susieti į visumą t.y. nėra išaiškinti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos požymiai. Galbūt dėl šios priežasties ar kitų priežasčių, kurių bus bandoma ieškoti šiame darbe, baudžiamųjų bylų pagal LR BK 148 str. teismų praktikoje išnagrinėta labai mažai. Apie baudžiamąsias, bylas išnagrinėtas pagal LR 148 str. 2003 metais, duomenų iš viso nėra, 2004 metais kartu su nusikalstamomis veikomis, numatytomis LR BK 146 – 148 str., išnagrinėta 17 bylų, 2005 metais pagal LR BK 148 str. išnagrinėtos tik 7 bylos.

Kaip matome, bylų nagrinėjimo praktika pagal LR BK 148 str. yra labai menka. To priežastis galime nustatyti tik detaliam išanalizavę LR BK 148 str. numatytos normos požymius, kvalifikavimo ypatumus, esamas ir galimas šios normos taikymo problemas teisminėje praktikoje.

Tyrimo objektas yra žmogaus veiksmų laisvės varžymas kaip teisinis reiškinyis ir šio reiškinio baudžiamojo teisinio įvertinimo problemos.

Tyrimo dalykas – žmogaus veiksmų laisvės varžymas, kaip nusikalstamos veikos sudėtis, šios normos požymiai, turintys įtakos kvalifikavimo ypatumams.

Darbo tikslas – atskleisti žmogaus veiksmų laisvės varžymo sampratą, normos numatytos LR BK 148 str., sudėties požymius, turinčius įtakos teisingam veikos kvalifikavimui, teisminėje praktikoje pasitaikančias šios normos teisinio vertinimo problemas.

Tyrimo uždaviniai yra:

- 1) atskleisti ir išnagrinėti žmogaus veiksmų laisvės sampratą, jos teises ištakas ir raidą užsienio šalių, bei Lietuvos įstatymuose;
- 2) atlikti žmogaus veiksmų laisvės varžymo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių analizę;
- 3) nustatyti žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos ypatumus, atriboti ją nuo kitų nusikalstamų veikų;
- 4) nustatyti normos taikymo teismų praktikoje problemas, išspręsti kvalifikavimo klausimus, susijusius su normų konkurencija.

Darbe neanalizuojama žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos sankcija, taip pat bausmių skyrimo klausimai.

Naudojamos sąvokos. Veikoms apibūdinti darbe yra naudojama bendro pobūdžio sąvoka - *nusikalstama veika*, neskirstant atskirai į *nusikaltimus* ir *baudžiamuosius nusižengimus* pagal LR BK 10 str. Toks skirstymas nagrinėjamo darbo temai jokios įtakos neturi.

Tyrimo metodai ir šaltiniai: darbe naudotasi Nacionalinės teismų administracijos statistikos duomenimis dėl veikų, numatytų LR BK 148 str., padarymo Lietuvoje per laikotarpį nuo 2004 m. iki 2006 m., Lietuvos Respublikos teisės aktais, daugiausia – Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, jo komentaru, taip pat Lietuvos ir užsienio baudžiamosios teisės mokslininkų vadovėliais, monografijomis, periodinėje literatūroje publikuotais straipsniais, Lietuvos teismų praktiką atskleidžiančiais dokumentais – nuosprendžiais, nutartimis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato (toliau – LAT senatas) nutarimais, užsienio šalių baudžiamaisiais kodeksais, tarptautiniais dokumentais apibrėžiančiais žmogaus veiksmų laisvę.

Rašant darbą naudoti *loginis – analitinis, indukcinis – dedukcinis, lyginamasis istorinis, sisteminės analizės* ir kt. metodai. Kaip empirinė medžiaga analizuoti Lietuvos teismų nuosprendžiai ir nutartys nagrinėjama tema.

Darbo struktūra: Darbą sudaro: įžanga, 3 skyriai ir išvados. Pabaigoje pridedamas naudotos literatūros ir kitų šaltinių sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmajame skyriuje pateikiama žmogaus veiksmų laisvės samprata, trumpai apžvelgiama jos raida įvairiu istoriniu laikotarpiu, teisinis reglamentavimas. Pateikiama užsienio šalių įstatymų apžvalga, aiškinama *žmogaus veiksmų laisvės* sąvoka užsienio šalių baudžiamojoje teisėje. Apžvelgiama normos teisinė raida Lietuvos įstatymuose. Nurodoma *žmogaus veiksmų laisvės* samprata skirtingais istoriniais laikotarpiais, šios sampratos trūkumai Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose.

Antrajame skyriuje atskleidžiami žmogaus veiksmų laisvės normos objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, jų turinys. Pateikiama šių požymių analizė, jų samprata, taikymo praktikoje ypatumai. Ypač daug dėmesio skiriama žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos saugomų vertybių, sudėties požymių: *reikalavimo, psichinės prievartos, kaltės, juridinio asmens kaltės* atskleidimui. Išdėstoma pozicija žmogaus veiksmų laisvės varžymo baigtumo klausimu.

Trečiajame skyriuje analizuojamas žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos santykis su kitomis nusikalstamomis veikomis - *mažamečio asmens tvirkinimu, privertimu lytiškai santykiauti, poveikiu liudytojui, nukentėjusiajam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui, turto prievartavimu, įtraukimu į prostituciją*. Pasinaudojant teismų nuosprendžiais ir nutartimis atskleidžiama šios normos taikymo teisminėje praktikoje problematika, sprendžiami normų konkurencijos klausimai.

1. ŽMOGAUS VEIKSMŲ LAISVĖS SAMPRATA, TEISINĖS IŠTAKOS IR RAIDA

Žmogaus veiksmų, arba dar kitaip *valios*, laisvė yra svarbus kiekvienos demokratinės visuomenės vystymosi požymis. Žmogaus veiksmų laisvės samprata plėtojosi dviem pagrindinėmis kryptimis: *filosofine* ir *teisine*. Pradedant antikos laikais ši samprata tapo svarbiu filosofų ir kitų žymių mąstytojų analizės objektu. Žmogaus veiklos ribų žinojimas, konkretus teisių ir pareigų suvokimas buvo ir yra pagrindinė visuomenės raidos, tarpusavio sugyvenimo sąlyga.

Pirmuosius rašytinius pamąstymus apie žmogaus valios laivę galima aptikti antikos mąstytojų raštuose. Šis visuomenės požymis nagrinėjamas Aristotelio, Platono ir kitų antikos mąstytojų veikaluose.

Žmogaus valios laivės sampratą savo veikaluose yra pateikę daugelis filosofijos mokslo atstovų. Ją buvo bandoma pateikti labai įvairiai: kaip Dievo duotą prigimtinių įstatymų, kuris turi skatinti „elgtis gerai ir nesielti blogai“;¹ žmogaus laisvė turi būti pagrįsta prigimtinė teise; ji turi būti paremta protu, klaidingi sprendimai, varžantys asmens laisvę, priimami dėl nežinojimo.²

Įdomią žmogaus laisvės sampratą savo veikaluose yra pateikęs I. Kantas (1724 – 1804). Jo pagrindinis teisės imperatyvas yra toks: „elkis taip, kad laisvai naudodamasis savo valia, visuomet ją galėtum suderinti pagal visuotinį dėsnį su kiekvieno laisve“.³ Žmogaus veiksmų laisvė suprantama kaip sutarčių, santuokos, nuosavybės laisvė.

J. S. Millis (1806 – 1873) veikale „Apie laisvę“ gina individualią laisvę ir visuomenės pliuralizmą, priešindamas juos masių tironijai ir viešajai nuomonei. Šiuo požiūriu jis skiria veiksmus, kurie visų pirma orientuoti į savo paties asmenį, ir veiksmus, kurie orientuoti į kitus. Pastaruosius riboja kitų žmonių laisvė, ir tik ją pažeidus leistina įsikišti valstybei. Pažiūrų ir diskusijų laisvė negali būti varžoma jokiais apribojimais.⁴

Taigi filosofijos prasme žmogaus veiksmų laisvė suprantama labai plačiai – kaip *visiška žmogaus elgesio laisvė, kuri negali būti ribojama, kol nekenkia kitų žmonių interesams*. Būtent *žala*, daroma kito žmogaus laisvei, yra ta riba, kurios peržengti negalima.

Filosofinė žmogaus laisvės samprata buvo pradėta įgyvendinti ir įstatymų leidyboje. Taip žmogaus veiksmų laisvės samprata buvo įtvirtinta ir teisiniu lygiu. Bene pirmasis dokumentas, kuriuo žmogaus valios laisvė buvo įstatymiškai reglamentuota, yra 1789 m.

¹ Kuuzmann P. Filosofijos atlasas. Vilnius: Alma littera, 1998. P. 85.

² Dekartas R. Rinktiniai raštai / iš filosofijos palikimo. Vilnius: Mintis, 1978. P. 199.

³ Kantas I. Sprendimo galios kritika. Vilnius: Mintis, 1991, P. 88.

⁴ Kuuzmann P. Filosofijos atlasas. Vilnius: Alma littera, 1998. P. 165.

Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija, priimta Prancūzijoje. Ketvirtame deklaracijos straipsnyje žmogaus laisvė apibrėžta taip: „Laisvė – tai galimybė daryti viską, kas nekenkia kitam“. Šioje deklaracijoje įtvirtinta to meto filosofijos mokslo požiūris į žmogaus valios laisvę – kiekvienas žmogaus prigimtinių teisių įgyvendinimas yra ribojamas tik tiek, kad būtų užtikrintas kitų visuomenės narių naudojimas tomis pačiomis teisėmis. Šios ribos gali būti nustatytos tik įstatymu. Artima šiam požiūriui žmogaus valios laisvės samprata buvo įtvirtinta ir tuo metu išleistose konstitucijose – 1787 m. JAV konstitucijoje (pirmoji rašytinė konstitucija) ir 1789 m. Prancūzijos konstitucijoje.

Šiuo metu beveik visų demokratinių šalių konstitucijose kalbama apie žmogaus valios laisvę, pvz., Vokietijos Federacinės Respublikos pagrindinio įstatymo I skyriuje, Lenkijos Respublikos konstitucijos II skyriuje, Latvijos Respublikos konstitucijos VIII skirsnyje ir kt.

Kartu su konstitucinės teisės mokslu vystėsi ir baudžiamoji teisė. XVIII – XIX a. susiformavo klasikinė baudžiamosios teisės mokykla. Č. Bekarija laikomas šios mokyklos pradininku, o jo veikalas „Apie nusikaltimus ir bausmes“, pasirodžiusiam 1764 m., nurodyta, kad žmogaus valios laisvė yra jo atsakomybės pagrindas. Laisvas žmogus turi veiksmų pasirinkimo laisvę, ir jeigu jis pasirinko neteisėtą elgesį, jis turi atsakyti.⁵ Iš čia plaukia reikalavimas tiksliai konstruoti baudžiamosios teisės normas ir apriboti teisminį aiškinimą. Bausmės tikslas yra teisingas atpildas už nusikaltimą, o kartu ir prevencija. Nors idėjos dėl žmogaus veiksmų laisvės ir buvo suformuluotos, tačiau trūko jų teisinio įvertinimo, iškilo jų praktinio pritaikymo problema. Daugelis idėjų žmogaus valios laisvės klausimu buvo įtvirtintos tik konstituciniuose įstatymuose, t. y. konstitucijose, tačiau šios įstatymų normos įgyvendinimas ilgą laiką buvo apsunkintas. Atsirado būtinybė teisiškai apibrėžti pavojingų visuomenei veikų baudžiamumą.

Vieni pirmųjų baudžiamųjų įstatymų buvo 1810 m. Prancūzijos baudžiamasis kodeksas ir 1871 m. Vokietijos BK. Jis su pakeitimais galioja iki dabar.

Vokietijos 1871 m. BK yra pagrįstas I. Kanto ir G.V.F. Hėgelio filosofija, perėmė klasikinės baudžiamosios mokyklos idėjas, kurios rėmėsi kaltės ir žmogaus valios laisvės teorijomis. Nors ir gana smarkiai pakeistas, tačiau šios idėjos Vokietijos BK išsaugotos iki šių dienų. Šio kodekso 240 straipsnis numato nusikalstamos veikos sudėtį – *privertimas* (*vok. nötigung*). Šiame straipsnyje nurodyta, kad: „*tas, kas panaudodamas fizinį smurtą ar psichinę prievartą, neteisėtai vertė kitą asmenį atlikti neteisėtus veiksmus arba susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, yra baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų arba pinigine bauda*“.⁶ Antrojoje šio straipsnio dalyje išaiškinta požymio *neteisėtumas* samprata. Trečiojoje dalyje

⁵ Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius: Mintis, 1992. P. 39 – 40.

⁶ Strafgesetzbuch. Munchen: C.H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, 1991. P.1268.

nurodyta, kad yra baudžiama ir už pasikėsinimą, o ketvirtoje straipsnio dalyje išvardintos veika kvalifikuojančios aplinkybės.

Smarkiai Vokietijos baudžiamosios teisės idėjų paveiktas yra ir nuo 1975 m. įsigaliojęs Austrijos BK. Šio kodekso 3 skirsnyje išvardytos nusikalstamos veikos, nukreiptos prieš asmens laisvę, 105 straipsnyje nurodyta *privertimo* sudėtis: „*tas, kas panaudodamas fizinį smurtą arba grasinimus privertė kitą asmenį atlikti neteisėtus tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų atlikimo, yra baudžiamas laisvės atėmimu iki vienerių metų*“. Antroji šio straipsnio dalis numato, kad „*veikimas nėra neteisėtas, jeigu panaudotas fizinis smurtas ar psichologinė prievarta yra priemonė pasiekti tikslą, kuris įkūnija geras visiems priimtinas vertybes*“.⁷ Atsakomybė už žmogaus veiksmų laisvės varžymą numatyta ir Ispanijos BK 172 straipsnyje.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymas kontinentinės teisės šalyse, pagal baudžiamąjį įstatymą suprantamas *kaip privertimas kitą asmenį atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų atlikimo*. Tikslui pasiekti gali būti naudojama tiek fizinė, tiek ir psichinė prievarta.

Anglosaksų teisinėje sistemoje privertimo, prievartos (*compulsion*) samprata aiškinama plačiau negu kontinentinės teisės tradicijų šalyse. Terminas *prievarta (compulsion)* aiškinamas kaip: *objektyvus būtinumas, jėga paremtas nusikaltimo padarymas, akstinas panaudoti priversti, panaudoti psichinę ar moralinę prievartą ir kt.*⁸ Kiti autoriai terminą *compulsion* baudžiamojoje teisėje siūlo vartoti šiek tiek siauriau — tik situacijoms, kuriose asmuo verčiamas atlikti nenorimą veiksmą, apibūdinti.⁹ Nusikalstama veika, nukreipta prieš žmogaus veiksmų laisvę, anglosaksų teisėje įvardijama dar ir kitais terminais — *constraint, dures, necessitaton, needfulness*.

Rasti tikslų termino „žmogaus veiksmų laisvė“ atitikmenį anglų kalboje neįmanoma, nes jis yra unikalus ir vartojamas tik lietuvių kalboje, todėl, mūsų nuomone, tiksliausia žmogaus veiksmų laisvės varžymą išreiškia angliškasis terminas *compulsion*. Jis dažniausiai teisinėje literatūroje vartojamas *psichinės prievartos* požymiui apibūdinti. Kiti terminai taip pat nurodantys prievartinį veiksmų pobūdį, yra sinonimiški ir jų vartojimas esmės nekeičia.

Norint apibrėžti žmogaus veiksmų laisvės sampratą visų pirma yra tikslinga išsiaiškinti šio termino gramatinę, kalbinę prasmę.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas žodį *valia* aiškina kaip *psichinę galią, pasireiškiančią sąmoningu veiklumu, laisvę, nepriklausymą*.¹⁰ *Laisvės* terminas kalbine prasme yra išaiškintas kaip *apribojimų nebuvimas, teisė nevaržomai reikšti savo arba visuomenės*

⁷ Уголовный кодекс Австрии. Москва: „Зерцало“, 2001. P. 52.

⁸ Black's Law dictionary, Henry C.B, ST.Paul, Minn: West publishing Co, 1991, P. 198.

⁹ Boyce N. R., Dripps A. D., Perkins M. R., Criminal Law and Procedures. Cases and materials. Ninth edition. New York: Foundation Press 2004, P. 862.

¹⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / redaktorių kolegija: Stasys Keinys (Vyriausiasis redaktorius) ...[et al.]; Lietuvių kalbos institutas. - 4-as leid.. - Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. P. 908.

nuomonę, ginti reikalus: žodžio, spaudos, susirinkimų laisvę.¹¹ Taigi lietuvių kalboje terminas *žmogaus veiksmų laisvė* turi būti suprantamas kaip laisvė paremta teise nevaržomai reikšti savo arba visuomenės nuomonę, ginti: žodžio, spaudos, susirinkimų laisvę. Tokia gramatinė žmogaus valios laisvės samprata yra labai artima ir teisinei šio termino sampratai.

Teisiškai apibrėžiant žmogaus veiksmų laisvę, matyt, labiau reikėtų laikytis kontinentinės teisės šalių tradicijų. Jomis remiantis žmogaus veiksmų laisvė turėtų būti aiškinama kaip *laisvė rinktis savo elgesio modelį t. y. elgtis kaip nedraudžiama arba susilaikyti nuo veiksmų atlikimo, kurių nenori atlikti*. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas yra nurodytas LR BK 148 str. 1 d.: *„tas, kas reikalavo iš žmogaus atlikti neteisėtus veiksmus ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, ar kitaip elgtis pagal kaltininko nurodymą panaudodamas psichinę prievartą nukentėjusiam asmeniui ar jo artimiesiems“*. Ši norma įsigaliojo tik 2003 m., nors Lietuvoje kaip nepriklausomoje valstybėje teisėkūros procesas vyksta jau šešiolikti metai (nuo 1991 m.). Kyla klausimas, kodėl ši norma Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose atsirado taip neseniai ir kodėl prireikė teisinio jos apibrėžtumo? Šiuos klausimus, manytume, vertėtų aptarti plačiau.

Dar 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtoje LR Konstitucijoje yra kalbama apie žmogaus valios laisvę. Žmogaus valios laisvei yra skirtas visas Konstitucijos antrasis „Žmogus ir valstybė“ skirsnis. Čia nurodytos tokios bendrosios nuostatos kaip *„žmogaus laisvė neliečiama“*, *„žmogaus asmuo neliečiamas“*, *„žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas“*, *„minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma“* ir kt.¹² Nors žmogaus valios laisvė ir buvo įstatymiškai įtvirtinta, tačiau reali baudžiamoji atsakomybės, pvz., už minties, tikėjimo ir sąžinės laisvės varžymą ilgą laiką nebuvo nustatyta.

Dar didesnis poreikis nustatyti baudžiamąją atsakomybę už žmogaus valios laisvės varžymą atsirado tuomet, kai Lietuvos Respublikos Seimas šiuo klausimu ratifikavo kelis svarbius tarptautinės teisės aktus.

Visų pirma pažymėtina, kad Lietuva 1995 m. balandžio 27 d. ratifikavo *Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją*. Šio dokumento preambulėje nurodyta, kad konvenciją pasirašiusios šalys šios konvencijos dalyvės įsipareigoja *„ginti ir toliau įgyvendinti žmogaus teises ir pagrindines laisves“*.¹³

Kadangi Lietuva tuo metu aktyviai siekė tapti Europos Sąjungos nare (tapo 2003 m.), todėl šis teisės aktas, mūsų nuomone buvo ratifikuotas siekiant integruoti Europos Sąjungos teisę į nacionalinę teisinę sistemą, o kartu siekiant sukurti konkretų žmogaus teisių apsaugos mechanizmą.

---

¹¹ Ten pat.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33 — 1014.

¹³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40 — 987.

Lietuva yra ratifikavusi daug ne tik Europos Sąjungos teisės aktų, bet ir tarptautinio pobūdžio dokumentų.

Vienas tokių dokumentų — *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija*, kurią Lietuva ratifikavo dar 1991 m. Šio dokumento preambulėje nurodyta, kad valstybės, prisijungusios prie šios deklaracijos, turi siekti, kad: „*būtų skatinama visuotinė pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms ir jų būtų paisoma; kadangi bendras šių teisių ir laisvių supratimas yra nepaprastai svarbus, idant šis įsipareigojimas būtų visiškai įvykdytas*“.

Kaip matome, teisinis pagrindas nustatyti baudžiamąją atsakomybę už žmogaus veiksmų laisvės varžymą Lietuvos teisėkūroje buvo pakankamas, tačiau pirmą kartą baudžiamoji atsakomybė už žmogaus veiksmų laisvės varžymą buvo numatyta tik 1998 m. Tiesa, reikia pažymėti, kad ši norma vadinosi, kiek kitaip ir savo struktūra truputį skyrėsi nuo šiuo metu galiojančios žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos.

Iki 1998 m. nusikalstamos veikos žmogaus laisvei buvo traktuojamos labai siaurai. Tuo metu galiojusiam Lietuvos Respublikos BK buvo numatytas tik fizinis žmogaus laisvės ribojimo būdas, pvz., pagrobimas ir laikymas tam tikroje vietoje, neteisėtas sulaikymas. Tai rodė tokios nusikalstamos veikos kaip neteisėtas laisvės atėmimas (131 str.), įkaitų paėmimas (131¹ str.), neteisėtas atidavimas į psichiatrijos ligoninę (131² str.) ir vaiko pagrobimas arba sukeitimas (127 str.). Visų šių nusikalstamų veikų esmė – žmogaus laisvės pasirinkti buvimo vietą varžymas. Tuo tarpu kėsinimasis į žmogaus laisvę pasirinkti, kaip elgtis, išvis nebuvo reglamentuotas. Tokia veika nebuvo laikoma nusikalstama ir tai buvo gana didelė Baudžiamojo kodekso spraga. Dalis žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos požymių buvo nurodyta tokiose veikose kaip *turto prievartavimas, vertimas lytiškai santykiauti, savavaldžiavimas* ir kituose LR baudžiamojo kodekso straipsniuose, tačiau atskiros normos, reglamentuojančios žmogaus veiksmų laisvės varžymą, nebuvo.

Tik 1998 m. vasario 3 d. įstatymu tuo metu galiojęs BK buvo papildytas 132¹ str., numatančiu atsakomybę už asmens šantažą.¹⁴ Taip bent iš dalies buvo bandyta užpildyti Baudžiamojo kodekso spragas.

Asmens šantažas buvo apibrėžtas kaip: „*reikalavimas atlikti neteisėtus veiksmus ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, ar kitaip elgtis pagal kaltininko nurodymą tiesiogiai arba užuominomis grasinant asmeniui ar jo artimiesiems smurtu, turto sunaikinimu ar sužalojimu arba kompromituojančių žinių paskelbimu*“. Nors šia norma ir buvo siekiama įgyvendinti prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus ir užpildyti Baudžiamojo kodekso spragas, teisiniu požiūriu ši norma buvo netobula.

---

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 11, 26, 35, 49, 54, 55, 207, 231, 231(2), 231(3), 232(1), 232(2), 232(4), 232(5), 232(6), 234, 234(1), 234(2), 234(3), 234(4), 236, 285, 287, 288, 289, 290, 294, 295, 312 straipsnių pakeitimo ir papildymo 132(1), 214(1), 312(1), 321(2) straipsniais įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr.17-397.

Tarptautinių žodžių žodyne šantažas apibūdinamas kaip *grasinimas paskelbti kompromituojančias žinias (tikras arba melagingas), siekiant savanaudiškų tikslų*.¹⁵ Tai ne visai atitinka žmogaus veiksmų laisvės varžymo prasmę, pvz., pagal Šveicarijos BK šantažas – grasinimas kuriam nors asmeniui apie savo ketinimą paskelbti, pranešti arba atskleisti faktą, kurio paskelbimas gali pakenkti šiam asmeniui ar jo artimajam. Pagal Danijos BK šantažas – grasinimai melagingai apkaltinti padarius baudžiamą ar negarbingą veiką arba atskleisti asmeninio gyvenimo faktus. Pagal Rusijos BK šantažas – tai grasinimai paskleisti žinias, žeminančias nukentėjusįjį ar jo artimuosius, arba kitas žinias, kurios gali padaryti esminę žalą nukentėjusiojo ar jo artimųjų teisėms ar teisėtiems interesams.¹⁶

Taigi, kaip matome, įstatymų leidėjas, siekdamas nustatyti atsakomybę už žmogaus veiksmų laisvės varžymą, labai netiksliai ir ne pagal prasmę pavartojo terminą *šantažas*.

Visiškai pritartume kai kurių autorių nuomonei, kad vertindami šią *asmens šantažo* sudėtį vargu ar baudžiamosios teisės istoriniuose šaltiniuose ir šiuolaikiniuose užsienio šalių įstatymuose rasime panašių normų. Asmens šantažui būdingas neturtinio pobūdžio reikalavimas, tuo tarpu šantažas visada ir visur buvo laikomas turtiniu nusikaltimu. Grasinama gali būti ir fiziniu smurtu, ir turto sunaikinimu, nors tai visiškai nesiderina su teisine šantažo samprata ir prigimtimi. Pavadinęs BK 132¹ straipsnyje numatytą nusikaltimą asmens šantažu įstatymų leidėjas nusižengė tradicijai ir sukėlė šiek tiek painiavos, nes vienu terminu buvo pavadintos iš esmės skirtingos veikos. Nors asmens šantažu pavadintos veikos kriminalizavimas nekelia abejonių, tačiau atrodo, kad šios nusikalstamos veikos pavadinimas buvo pasirinktas netinkamai.¹⁷ Čia būtų labiau tikęs ne *šantažas*, o *psichinės prievartos* panaudojimas. Tokia veika būtų labiau tikusi nustatant atsakomybę už žmogaus veiksmų laisvės varžymą.

Nepaisant šių gana didelių trūkumų BK 132¹ str. galiojo iki 2003 m. gegužės 1 d., kai pradėjo veikti naujas Lietuvos Respublikos BK.

Verta pažymėti, kad dar prieš įsigaliojant naujam Baudžiamajam kodeksui, jo projekte buvo numatytas visiškai kitoks žmogaus veiksmų laisvės varžymo reglamentavimas. Baudžiamojo kodekso projekto 129 straipsnyje buvo nurodytas tokia nusikalstama veika žmogaus laisvei: *Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ar terorizavimas: „tas kas, neturėdamas teisinio pagrindo, reikalavo žmogų elgtis pagal kaltininko nurodymą grasindamas padaryti žymią žalą nukentėjusiojo ar jo artimųjų interesams“*.¹⁸ Antra šio straipsnio dalis buvo veika kvalifikuojanti. Joje nurodyti pavojingesni veikos padarymo būdai – *sukeliant sprogimą, gaisrą ar kitą pavojingą gyvybei ar turtui įvykį*.

¹⁵ Tarptautinių žodžių žodynas / Redaktorių kolegija: A. Bandorienė, V. Bogušienė, E. Dagytė ir kt.;- 3-as leidimas – Vilnius: Alma littera 2004. P. 716.

¹⁶ Fedosiuk O. Šantažas užsienio ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje // Teisės problemos. 1998, Nr. 3 – 4. P. 160.

¹⁷ Ten pat, P. 163.

¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (projektas V) // Teisės problemos. 1996. Nr. 4. P. 77.

Vertinant šią normą (ji taip ir neišgaliojo) reikia pažymėti, kad joje daug neapibrėžtumo. Nesuprantamas šio nusikalstamos veikos požymis – *žymi žala*. Šis požymis reikalauja daugiau apibrėžtumo. Neapibrėžus, kas tai yra *žymi žala*, būtų atsiradę daug ir įvairių šio požymio interpretacijų bei įnešta daug subjektyvumo į teismų praktiką, nes šis požymis galėjo būti vertinamas tik remiantis teisėjo vidiniu įsitikinimu.

Visiškai nederanti prie žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos atrodo antroji šio straipsnio dalis. Joje tarsi sudėtos dvi nusikalstamos veikos: *žmogaus veiksmų laisvės varžymas* ir *terorizavimas*. Šios veikos skiriasi savo teisine prigimtimi. *Terorizavimas* padegant, sprogdinant ar kt. pavojingais žmogaus sveikatai ar turtui būdais yra daug pavojingesnė veika negu vien grasinimas tai padaryti. Padegimas ar sprogdinimas, kaip nusikaltimo darymo būdas, yra pavojingas ne tik pačio nukentėjusio asmens sveikatai ar turtui, bet kelia pavojų ir aplinkiniams žmonėms bei apskritai visuomenės saugumui. Šios veikos tiesiog reikalavo, kad būtų atskirtos. Tai ir buvo padaryta priėmus naująjį BK.

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs naujasis LR BK pateikė iš esmės naują požiūrį į žmogaus veiksmų laisvės varžymą. Iš LR BK 148 str. nurodytos normos buvo pašalintas *šantažo* požymis ir neliko objektyviųjų veikos požymių – *grasinimo smurtu, turto sunaikinimu ar sužalojimu* – jie buvo apibrėžti, kaip vienas požymis t.y. *psichinė prievarta*. Nors ir ši norma gana neseniai priimta, ji jau buvo papildyta.¹⁹ 2004 m. LR BK 148 str. buvo papildytas 3 dalimi, kuria buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė juridiniam asmeniui. Šio pakeitimo esmė plačiau bus aptarta kitoje darbo dalyje.

---

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228⁽¹⁾ straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 108 – 4030.

2. ŽMOGAUS VEIKSMŲ LAISVĖS VARŽYMO TEISINIO VERTINIMO PROBLEMOS LR BAUDŽIAMAJAME KODEKSE

2.1. Objektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai

Profesoriaus V. Piesliako nuomone, objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai – tai išorinė akiai nematoma šios veikos dalis.²⁰ Pagal šiuos požymius vienos nusikalstamos veikos yra atskiriamos nuo kitų. Objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, skirtingai nei kiti nusikalstamos veikos požymiai, paprastai viena ar kita forma aprašomi BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijoje.

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos dispozicijoje yra nurodyti keli veikos objektyvieji požymiai: *reikalavimas atlikti neteisėtus veiksmus* arba *susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, psichinės prievartos panaudojimas*. Kiti objektyvieji šios nusikalstamos veikos požymiai nėra tiesiogiai įvardyti LR BK 148 str. dispozicijoje, pvz., nėra tiesiogiai nurodyta kokias vertybes saugo ši norma. Tačiau manytume, kad ir jų analizė padėtų išspręsti šios normos taikymo praktikoje problemas. Objektyvieji požymiai yra svarbūs padarytą veiką kvalifikuojant pagal LR BK 148 str. ir išryškina šios normos ypatumus.

Kai kurie LR BK 148 str. numatyti objektyvieji požymiai sutampa su turto prievartavimo normos, numatytos LR BK 181 str., objektyviaisiais požymiais, pvz., *reikalavimas, psichinės prievartos panaudojimas* ir kt. Todėl verta pasinaudoti turto prievartavimo normos požymių doktrininio, teisiniu aiškinimu.

2.1.1. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos saugomos vertybės

Veikos pavojingumą lemia įvairūs požymiai, tačiau svarbiausias veiksnys, lemiantis žmogaus elgesio pavojingumą ir baudžiamąjį teisinį jo vertinimą, yra *vertybės* arba *gėriai*, kuriems šis poelgis daro žalą ar kelia pavojų.

Paprastai baudžiamojo įstatymo saugomos *vertybės* yra nustatomos iš skyriaus, kuriame yra dominantis BK straipsnis, pavadinimo. Jeigu to padaryti neįmanoma, taikomi kiti baudžiamojo įstatymo aiškinimo būdai, pvz., loginis, teisinis, doktrininis aiškinimas.

---

²⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2006, P. 205.

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo sudėtis yra pateikta galiojančio LR BK XX ypatingosios dalies skyriuje „*Nusikaltimai žmogaus laisvei*“. Todėl pagrįstai galime teigti, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymo norma kaip vertybę saugo *žmogaus laisvę*. Detalizuojant šį požymį reikia pažymėti, kad ši norma saugo ne žmogaus laisvę apskritai, o žmogaus *veiksmų laisvę*. Įstatymas šią laisvę saugo nepaisant žmogaus lyties, amžiaus, fizinių ar psichinių trūkumų visą jo gyvenimo laikotarpį nuo gimimo iki mirties. Žmogaus veiksmų laisvei apibūdinti labiausiai tinka terminas „*diskrecija*“ (lot. *discretio*, pranc. *discretion*). Šio termino reikšmė *Tarptautinių žodžių žodyne* nurodyta kaip „*veiksmų laisvė*“, „*nuožiūra*“. Šiuo atveju nukentėjusio asmens diskrecija – tai savo nuožiūra pasirinktas elgesio variantas.²¹

Varžant žmogaus veiksmų laisvę kaltininkas siekia, kad nukentėjęs asmuo vykdytų jo valią, t. y. siekia paveikti aukos elgesį. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas nėra turtinis nusikaltimas – juo nesiekama turtinės naudos, o pati veika yra nukreipta siekiant palaužti nukentėjusio asmens valią. Neturtinių nusikalstamų veikų klasifikacijoje žmogaus veiksmų laisvės varžymas priskirtinas prie nusikalstamų veikų, kurios pasireiškia kaip veikos, verčiančios žmogų elgtis ne pagal savo valią, pvz., privertimas lytiškai santykiuoti pagal LR BK 151 str., savavaldžiavimas pagal LR BK 294 str. ir kt.

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje nėra numatytas reikalavimas perduoti materialų daiktą ar turtą. Jeigu panaudojant psichinę prievartą žmogus yra verčiamas atiduoti kokį nors daiktą ar apskritai suteikti *turtinę naudą*, tai tokia veika yra vertintina kaip turto prievartavimas ar plėšimas, bet ne kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymas, nes LR BK 148 str. numatytas reikalavimas neturi materialaus pagrindo.

2.1.2. Reikalavimas kaip veika, jo formos ir turinys

Įstatymų leidėjas LR BK 148 str. normos sudėtyje numatė, kad žmogaus veiksmų laisvę varžo pateiktas *reikalavimas*. Šis požymis yra esminis siekiant kaltininką patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 148 str. Aprašydamas žmogaus laisvės varžymą įstatymų leidėjas *reikalavimo* požymį įvardijo labai abstrakčiai: „*tas, kas reikalavo.....*“. Todėl svarbu išsiaiškinti, ką gi reiškia šis požymis?

---

²¹ Tarptautinių žodžių žodynas / Redaktorių kolegija: A. Bandorienė, V. Bogušienė, E. Dagytė ir kt.;- 3-as leidimas – Vilnius: Alma littera 2004. P.172.

Žodį *reikalavimas* *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* aiškina, kaip veiksmą t.y. *reikalauti*.²² Todėl galime teigti, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju pareikštas *reikalavimas* yra veika, atitinkanti LR BK 148 str.

Užsienio šalių teisinėje literatūroje ir baudžiamuosiuose įstatymuose yra įtvirtintas terminas *vertimas*, pvz., Austrijos BK 105 str. nurodyta, kad „*tas, kas naudodamas smurtą ar grasinimus vertė kitą asmenį ...*“;²³ Vokietijos BK 240 str. „*tas, kas naudodamas smurtą arba grasinimus neteisėtai vertė kitą asmenį ...*“.²⁴ Mūsų manymu, sąvokos „*vertimas*“ ir „*reikalavimas*“ tiek gramatine tiek ir teisine prasme yra sinonimiškos. Žodis *versti* tik galbūt labiau detalizuoja veiksmą – vartoti prievartą.

Kai kurių autorių nuomone, *reikalavimas* (vertimas) teisine prasme turi būti suprastas kaip tam tikras poveikis kitam asmeniui, kad šis pasielgtų prieš savo valią ir taip, kaip nori kaltininkas.²⁵ Būtent tokia reikalavimo požymio samprata, mūsų nuomone, yra pateikta ir LR BK 148 str. Šios normos pažeidimas prasideda būtent nuo reikalavimo pateikimo. *Reikalavimo* požymis nurodo aukos supažindinimo būdų su pretenzija įvairovę bei prievartinį šių pretenzijų įgyvendinimo pobūdį.

LR BK 148 str. nėra tiesiogiai nurodyta, kokia forma turi būti pareikštas *reikalavimas*. Manome, kad su pretenzijos turiniu nukentėjęs asmuo gali būti supažindintas įvairiais būdais. *Reikalavimas*, kaip objektyvus požymis, gali pasireikšti:

- 1) kaip atviras reikalavimas atlikti tam tikrą veiksmą ar susilaikyti nuo jo atlikimo;
- 2) kaip kitoks nukentėjusiojo supažindinimas (raštu, žodžiu arba veiksniu) su pretenzijos turiniu ir jos prievartiniu pobūdžiu. Galimas toks būdas, kai iš asmens lyg ir nieko nereikalaujama, bet leidžiama suprasti, ką jis turi padaryti arba nuo ko susilaikyti kaltininko naudai, pvz., užuominomis leidžiant jam suprasti, kad būtina pasielgti vienaip ar kitaip.²⁶ Tai galime vertinti kaip užmaskuota forma pateiktą reikalavimą. Manome, kad šias reikalavimo formas reikia aptarti detalčiau.

Kas tai yra *atviras reikalavimas*? *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* pateikia tokią žodžio *atviras* reikšmę: *atdaras, neuždarytas, viešas, neprisidengtas, nuoširdus, viską pasakantis*.²⁷ Remdamiesi šiuo išaiškinimu galime teigti, kad *atviras reikalavimas* yra tada, kai jį kaip reikalavimą supranta nukentėjęs asmuo, šalia jo buvę asmenys ir pan. Nors tai ir subjektyvu

²² *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* / redaktorių kolegija: Stasys Keinys (Vyriausiasis redaktorius) ...[et al.] ; Lietuvių kalbos institutas. - 4-as leid.. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. P. 651.

²³ Уголовный кодекс Австрии. Москва: „Зерцало“, 2001. P. 52.

²⁴ Strafbgesetzbuch. Munchen: C.H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, 1991 P. 1268.

²⁵ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, P. 95.

²⁶ Fedosiuk O. Nusikaltimų žmogaus laisvei kvalifikavimas // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisiųngta 2006 09 12.

²⁷ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* / redaktorių kolegija: Stasys Keinys (Vyriausiasis redaktorius) ...[et al.]; Lietuvių kalbos institutas. - 4-as leid. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. P. 61.

(ne kiekvienas žmogus tą pačią frazę supras vienodai), tačiau esmė yra ta, kad tai turi paskatinti veikti arba susilaikyti nuo veikimo. Nemanome, kad reikalavimas, išreikštas tokiais žodžiais, pvz., „būtų gerai, kad tu tai padarytum, nes man bus blogai“, gali būti vertintinas kaip prievartinis. Be abejo, vertinant išsakytą reikalavimą būtina atsižvelgti ir į kitas bylos aplinkybes, pvz., laiką, vietą, situaciją ir kt.

Atviras reikalavimas kaip veika gali būti išreikštas konkrečiais žodžiais, pvz., „padaryk“, „nusirenk“ ir pan. Atviras reikalavimas turi konkrečiai nurodyti veiksmą, kurį reikalaujama atlikti arba veiksmus, nuo kurių reikia susilaikyti.

Reikalavimas paprastai yra išreiškiamas žodžiu arba raštu. Taip pat reikalavimas gali būti pareikštas ir gestu arba veiksmu parodant, ką reikia atlikti ar nuo kokių veiksmų susilaikyti.

Reikalavimas (vertimas), kaip nusikalstama veika yra numatyta ne tik LR BK 148 str., bet ir kituose LR BK straipsniuose, pvz., LR BK 181 str. (turto prievartavimas) ar privertimas lytiškai santykiauti (LR BK 151 str.). Atriboti šias normas gali padėti reikalavimo turinys.

Reikalavimas turi būti nukreiptas į gana svarbaus kito asmens elgesio išgavimą.²⁸ Pareikštas reikalavimas turi būti adekvatus reikalaujamam elgesiui. Nemanome, kad reikalavimas, pvz., nueiti į parduotuvę nupirkti duonos, nes „negausi valgyti“, gali būti įvertintas kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymas. Šiuo atveju reikalaujamas atlikti veiksmas (*nueiti*) yra per daug mažareikšmis šiai nusikalstamai veikai. Bet vertinti, ar reikalavimas buvo nukreiptas į gana svarbaus elgesio išgavimą ar ne, taip pat yra gana subjektyvu ir sudėtinga. Šio požymio buvimą turi patvirtinti ir kitos bylos aplinkybės. Teismų praktikoje kol kas tokių problemų nekilo.

Reikšdamas reikalavimą kaltininkas turi būti suinteresuotas, kad jis būtų įvykdytas, o nukentėjęs asmuo visiškai nenorėti veikti pagal kaltininko valią, pvz., žmogus nori užėti į kavinę, tačiau kažkoks girtas asmuo neleidžia grasindamas jam. Formaliai žiūrint buvo pareikalauta susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, tačiau to kvalifikuoti veikai pagal LR BK 148 str. dar neužtenka.

Straipsnio dispozicijoje nurodyta, kad gali būti reikalaujama: „atlikti neteisėtus veiksmus“, „susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo“ ar „kitaip elgtis pagal kaltininko nurodymą“. Šiuos požymius verta aptarti atskirai.

Reikalavimas *atlikti neteisėtus veiksmus*, mūsų nuomone, turi būti suprantamas kaip reikalavimas padaryti *nusikalstamą veiką* arba *administracinės teisės pažeidimą*. Neteisėti veiksmai šiuo atveju pažeidžia įstatymo saugomą vertybę. Tuo tarpu reikalavimas *susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo* reiškia, kad asmuo yra verčiamas nesinaudoti įstatymo numatytais

---

²⁸ Fedosiuk O. Nusikaltimų žmogaus laisvei kvalifikavimas // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisijungta 2006 09 13.

teisėmis ar susilaikyti nuo nustatytų pareigų, pvz., neteikti ieškinio teismui, gydytojui negydyti asmens ir pan.

Vertimas *kitaip elgtis pagal kaltininko nurodymą* reiškia, kad yra reikalaujama tam tikro elgesio, kuris nėra ginamas įstatymo, tačiau visuomenei yra svarbus moraliniu požiūriu, pvz., reikalavimas šokti striptizą, nors ir nėra įstatymo uždraustas, tačiau, be jokios abejonės, varžo kito žmogaus laisvę.

Reikalavimas tik tada yra nusikalstamos veikos numatytos LR BK 148 str., sudėties požymis, kai jis atitinka du papildomus kriterijus: yra *neteisėtas* ir paremtas *psichine prievarta*.

2.1.3. Reikalavimo neteisėtumas kaip būtinas žmogaus veiksmų laisvės varžymo požymis

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju reikalavimo *neteisėtumo* nustatymas turi didelę reikšmę teisingam veikos kvalifikavimui.

Nors LR BK 148 str. dispozicijoje ir nėra nurodyta, kad reikalavimas turi būti *neteisėtas*, bet tik tokią išvadą galime daryti iš bendros baudžiamųjų įstatymų prasmės. Reikalavimas, nurodytas bet kuriame BK specialiosios dalies straipsnyje, visada yra *neteisėtas*. Tokią prasmę atitinka ir gramatinis žodžio *teisėtas* aiškinimas.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne žodis *teisėtas* yra apibūdintas kaip: „*paremtas teise*“.²⁹ Taikant analogiją žodis *neteisėtas* reiškia — neparemtas teise, priešingas teisei, draudžiamas įstatymo.

Reikalavimo neteisėtumas gali būti suprantamas dvejopai: plačiąja prasme *neteisėtas reikalavimas* — reikalavimas, prieštaraujantis teisei. Tačiau žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju *neteisėtas reikalavimas* turi ir siauresnę prasmę. Šia prasme *neteisėtas reikalavimas* yra toks reikalavimas, kuris nėra susijęs su kaltininko ar kito asmens teisės įgyvendinimu.

Reikalavimo teisinis nepagrįstumas yra nurodytas ne tik LR BK, bet kitų užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose — Vokietijos BK 240 str., Ispanijos kodekso 172 str.

Reikalavimą neteisėtą daro ne tik tai, kad jis yra nurodytas Baudžiamojo kodekso straipsnyje, bet ir jo įgyvendinimo būdas, t. y. *psichinės prievartos* panaudojimas jam įgyvendinti.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas (toliau – LAT Senatas) nutarime Nr. 43 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ išaiškino, kad reikalavimas yra *neteisėtas*, kai jis „*nėra susijęs su reikalaujančio ar asmens, kurio interesais*

---

²⁹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / redaktorių kolegija: Stasys Keinys (Vyriausiasis redaktorius) ...[et al.]; Lietuvių kalbos institutas. - 4-as leid.. - Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. P. 837.

reikalaujantysis veikia ir nukentėjusiojo.....santykiais“.³⁰ LAT Senatas šiame nutarime aiškina turto prievartavimo normos sudėtyje numatyto reikalavimo, kuris grindžiamas kaltininko ir nukentėjusiojo turtiniais santykiais, *neteisėtumą*. Nors žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju turtiniai santykiai kaltininko ir nukentėjusiojo nesieja, tačiau toks reikalavimo *neteisėtumo* išaiškinimas, manytume, tinka ir šiai normai. Vis dėlto šis išaiškinimas nelabai atitinka šių dienų realijas (išaiškinimas pateiktas dar 1996 m.).

Visiškai pritariame nuomonei, kad šiuo išaiškinimu yra per daug sureikšmintas ankstesnių santykių nebuvimas ir kaltininko manymas, kad turi teisę reikšti pretenzijas.³¹ Visų pirma ankstesni bendri reikalai, pvz., buvusi sutuoktinė naudodama psichinę prievartą trukdo vyrui disponuoti turimu turtu, gali būti tik pretekstas reikšti visai nepagrįstus reikalavimus, kurie ir teoriškai, ir teismų praktikoje, mūsų nuomone, būtų įvertinti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymas. Be to, reikalavimas gali viršyti realios kaltininko teisės ir nukentėjusio asmens pareigos apimtį. Antra, juridinę reikšmę turi tik pagrįstas kaltininko manymas, kad jis turi atitinkamą teisę. Iš tikrųjų nesant tokios teisės, reikalavimo *neteisėtumą* gali paneigti tik sąžininga reikalaujančiojo *klaida* — kai jis neturėjo teisės ir negalėjo suvokti, kad klysta.

LAT Senatas šiame nutarime dar patikslina, kad net ir tais atvejais, kai reikalavimas turi tam tikrą teisinį pagrindą ir yra susijęs su nukentėjusio asmens pareiga, jis gali būti laikomas *neteisėtu*, kai „*aiškiai viršija prievolės apimtį, apibrėžtą įstatymų ar sutarties nurodymų*“. Todėl vienintelis kriterijus, leidžiantis pripažinti reikalavimą *neteisėtu*, yra jo teisinis nepagrįstumas. Prievartinio reikalavimo *neteisėtumą* gali paneigti tik atitinkamų įstatymų (civilinių, darbo, mokesčių ir kt.) nuostatos, kuriomis remdamasis asmuo galėtų paduoti civilinį ieškinį ir ginti savo teisę teisme. Tais atvejais, kai kaltininkas panaudoja psichinę prievartą siekdamas įgyvendinti sau ar kitam asmeniui priklausančią teisę (nesvarbu, tikrą ar tariamą) veika negali būti kvalifikuojama kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymas, o turėtų būti vertinama kaip savavaldžiavimas pagal LR BK 294 str.

Taigi norint išsiaiškinti, ar reikalavimas iš tikrųjų yra nepagrįstas, būtina išanalizuoti ne tik baudžiamosios teisės normas, bet ir kitų teisės šakų nuostatas.

Klausimas, ar kaltininkas turėjo teisinį pagrindą reikšti pretenzijas, yra sprendžiamas atsižvelgiant į LR CK 1.136 str. numatytus civilinių teisių ir pareigų atsiradimo pagrindus. Civilinės teisės ir pareigos atsiranda:

1) *iš kodekso ir kitų įstatymų numatytų sutarčių ir kitokių sandorių, taip pat, nors įstatymų ir nenumatytų, bet jiems neprieštaraujančių sandorių;*

2) *iš teismų sprendimų;*

³⁰ LAT Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. Nr. 43 // Teismų praktika. 1996. T. 3 — 4.

³¹ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, P. 104.

- 3) iš administracinių aktų, turinčių civilines teises pasekmes;
- 4) kaip intelektinės veiklos rezultatai;
- 5) dėl žalos padarymo, taip pat dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo;
- 6) dėl įvykių ar veiksmų (veikimo, neveikimo), su kuriais įstatymai sieja civilines teises pasekmes.³²

Taigi, jeigu teisė reikalauti nebuvo pagrįsta nei vienu iš šių atvejų, reikalavimas elgtis pagal kaltininko valią yra *neteisėtas*, ir toks reikalavimas turi būti vertintinas kaip veika, atitinkanti nusikalstamos veikos pagal LR BK 148 str. sudėties požymius.

2.1.4. Psichinės prievartos požymio problematika

Aptariant psichinės prievartos požymio problematiką pirmiausia būtina išsiaiškinti psichinės prievartos sampratą. Kas yra *psichinė prievarta*?

Psichinė prievarta baudžiamosios teisės teorijoje suprantama labai nevienodai. Dar nuo romėnų teisės laikų *prievarta* baudžiamajoje teisėje buvo žinoma kaip poveikio kitam žmogui sąvoka. Ji buvo skirstoma į dvi rūšis: fizinę (lot. *vis absoluta*) ir psichinę (lot. *vis compulsiva*). Šios sąvokos vartojamos ir šiuolaikinėje baudžiamajoje teisėje.³³ Tačiau dėl psichinės prievartos sampratos daugelio baudžiamosios teisės mokslininkų nuomonės išsiskiria. Vieni teisininkai teigia, kad *psichinė prievarta* yra tik grasinimas panaudoti fizinį smurtą, kiti psichinę prievartą supranta daug plačiau.

Žymaus Rusijos mokslininko L. Gauhmano darbuose *psichinis smurtas* yra tapatinamas su grasinimu fiziniu smurtu. Šis mokslininkas savo veikaluose teigia, kad grasinimas, kuris nėra susijęs su fizinio smurto panaudojimo baime, negali būti pripažįstamas *psichine prievarta*.³⁴ Tačiau tokia psichinės prievartos samprata yra labai siaura ir vienpusiška.

Kita žymi Rusijos mokslininkė A. Levertova *psichinės prievartos* požymį aiškina gerokai plačiau. Jos nuomone, psichinę prievartą sudaro įvairaus pobūdžio grasinimai: grasinimas padaryti fizinę, moralinę, turtinę žalą, apriboti žmogaus valią ar kitas jo dvasines vertybes. Grasinimas yra vienintelė psichinės prievartos išreiškimo forma.³⁵

Su tokia pozicija galima visiškai sutikti ir konstatuoti, kad universali *psichinės prievartos* (smurto) sąvoka apima įvairių rūšių ir būdų grasinimus. Įstatymų leidyboje grasinimo

³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.

³³ Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamajoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 101.

³⁴ Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва, 1969, P. 31.

³⁵ Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву. Омскб 1978. P. 10-11.

sąvoką patogu vartoti, kai norima patikslinti psichinės prievartos rūšį, t.y. nurodyti, kokiomis pasekmėmis grasinama darant vieną ar kitą nusikalstamą veiką. Pavyzdžiui, plėšimo sudėtyje psichinė prievarta yra detalizuota grasinimu tuoj pat panaudoti fizinį smurtą. Taip formuluoti psichinės prievartos turinį šioje teisinėje konstrukcijoje reikalauja tradicinė šio nusikaltimo doktrina. Tačiau tais atvejais, kai norima pabrėžti, kad nusikaltimą galima padaryti panaudojant įvairaus turinio grasinimus, pavyzdžiui, turto prievartavimo, žmogaus veiksmų laisvės varžymo ir kt., vartojamas terminas „psichinė prievarta“. Tokia sąvoka numatyta ir LR BK 148 str. normos konstrukcijoje.

A. Levertova analizuodama psichinę prievartą daro išvadą, kad psichinė prievarta – nukentėjusiojo bauginimas visuotinai pavojingu, prievartiniu poveikiu jo psichikai, pasireiškiantis grasinimais, ką nors padaryti pačiam nukentėjusiajam ar jo artimiesiems.³⁶

Universalią psichinės prievartos sampratą yra pateikęs baudžiamosios teisės teoretikas O. Fedosiukas. Jo nuomone, psichinė prievarta – tai pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsirastų tam tikros neigiamos pasekmės.³⁷

Psichinė prievarta baudžiamuosiuose įstatymuose kriminalizuojama dviem pagrindiniais būdais: kaip atskira veika (*delicta sui generis*) ir kaip nusikalstamo vertimo elgtis prieš savo valią priemonė.³⁸

Psichinė prievarta kaip *delictum sui generis* yra nesusieta su būtinumu įrodyti jos panaudojimo tikslą, psichinė prievarta čia kriminalizuojama tik iš dalies. Šiuo atveju baudžiamoji atsakomybė numatyta tik už pavojingiausias netikslinės prievartos rūšis: grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą (LR BK 145 str.) arba asmens terorizavimą t.y. sistemingą psichinę prievartos naudojimą (LR BK 145 str.). Kitokio turinio grasinimai patys savaime nėra nusikalstami.

Kaip jau darbe esame minėję, žmogaus veiksmų laisvės varžymas kaip veika pasireiškia *reikalavimu*, o ne *psichine prievarta*. Todėl psichinės prievartos požymį būtina analizuoti kaip nusikalstamo vertimo elgtis prieš savo valią priemonę.

LR BK 148 straipsnyje nėra nurodytos psichinės prievartos priemonės. Jos yra visiškai neribotos ir daug įvairesnės, negu buvo prieš tai galiojusio LR BK 132¹ str. (asmens šantažas). Šį pokytį galima paaiškinti tuo, kad veikos pavojingumo laipsnį ir pobūdį lemia būtent tas tikslas, kurio siekia kaltininkas. Tikslus visų šių galimų grasinimų rūšių išvardijimas tokiose normose nepalieka laisvės pripažinti tinkamu kokį nors neįprastą grasinimą. Šiuo atžvilgiu senojo LR BK

---

³⁶ Ten pat.

³⁷ Fedosiuk O. Fizinio smurto ir psichinės prievartos sampratos // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisijungta 2006 09 25.

³⁸ Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 103.

132¹ str. nustatantis atsakomybę už *asmens šantažą* buvo ydingas. Psichinė prievarta čia buvo apribota tik trimis grasinimų rūšimis – grasinimais *fiziniu smurtu, turto sunaikinimu* ar *sugadinimu*, taip pat *kompromituojančių žinių paskelbimu*.

Iš LR BK 148 straipsnio dispozicijos matome, kad vertimas elgtis prieš savo valią šioje normoje yra bendro pobūdžio. Visos vertimo priemonės yra įvardytos plačiu ir daug apimančiu terminu „psichinė prievarta“. Specialios nusikalstamo vertimo normos, kuriose *psichinė prievarta* nurodyta kaip priemonė pasiekti neteisėtą tikslą, yra: turto prievartavimas (LR BK 181 str.), privertimas lytiškai santykiauti (LR BK 151 str.), poveikis nukentėjusiam asmeniui, kad šis susitaikytų su kaltininku (LR BK 234 str.), ir kt.

Baudžiamasis kodeksas tai pat numato atsakomybę ir už psichinę prievartą siekiant teisėto tikslo (BK 294 str. 2 d., savavaldžiavimas).

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje psichinė prievartos pobūdis yra labai platus, todėl darant nusikalstamą veika ji gali pasireikšti įvairiais būdais:

- 1) žodžiu;
- 2) raštu;
- 3) tam tikru elgesiu;
- 4) gestais, mimika, garsiu rėkimu;
- 5) ginklo, peilio ar kitos panašios paskirties daikto rodymu;
- 6) turto naikinimu;
- 7) sistemingais naktiniais skambučiais, asmens atviru sekimu;
- 8) baime keliančios aplinkos sukūrimu ar naudojimusi tokia aplinka ir kt.

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju psichinė prievarta gali pasireikšti labai plačiai:

*Tauragės apylinkės teismo J. K buvo nuteistas pagal LR BK 148 str. už tai, kad panaudodamas psichinę prievartą prieš nepilnametį nukentėjusįjį A.V reikalavo iš jo atlikti neteisėtus veiksmus, t. y 2005 m. gegužės 16 d. apie 24 val. Tauragės mieste grasindamas fiziniu susidorojimu liepė nepilnamečiui A.V nusirengti ir paėmus akmenis eiti daužyti buvusių kareivinių teritorijoje esančio sargų namelio langus.*³⁹

Verta pažymėti, kad *grasinimo* požymis baudžiamojoje teisėje suprantamas nevienodai. Kai kurie baudžiamosios teisės mokslininkai teigia, kad *grasinimo* ir *psichinės prievartos* sąvokos yra tapačios. Šias sąvokas vienija vienodas poveikis nukentėjusiojo psichikai, tačiau čia neatsižvelgiama, kad tokio poveikio turinys nukentėjusiam asmeniui gali labai skirtis.

Kai kurie baudžiamosios teisės mokslininkai skirtingai aiškina ir pačio *grasinimo* turinį. Vieni teigia, kad „grasinimas yra vertimas“.⁴⁰ Kiti teigia, kad *grasinimą* (tik fiziniu smurtu) reikia suprasti, kaip neteisėtą poveikį nukentėjusiojo psichikai turint tikslą palaužti jo valią ir

³⁹ Tauragės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1–158–607/2005.

⁴⁰ Стерехов Н. В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву: Автореф. Дис.....канд.юрид. наук. Свердловск, 1972, P. 4.

vertimą elgtis pagal kaltininko valią.⁴¹ Kai kurie nurodo, kad *grasinimas* yra priemonė paveikti žmogų arba tiesiog psichinis poveikis, kad jis bijotų.⁴²

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas grasinimą apibūdina kaip veiksmą: „*pirštu ar ranka grūmoti kam įspėjant, sudraudžiant, pabarant*“.⁴³ Gramatinis šios termino išaiškinimas nurodo tik grasinimo išraiškos būdus.

Nors mokslininkai ir nesutaria dėl bendros grasinimo sampratos, tačiau pateikti variantai turi ir daug bendrų bruožų. Juos susiejus, *grasinimą* galima apibrėžti kaip *poveikį kito žmogaus psichikai siekiant paveikti jo valią, įbauginti, kad jis ar jo artimieji tuoj pat ar netolimoje ateityje pasielgtų pagal kaltininko reikalavimą*.

Mūsų nuomone, nors psichinė prievarta ir grasinimas yra glaudžiai susiję, tačiau šios dvi sąvokos yra skirtingos.

Nors psichinės prievartos vienintelė išraiškos priemonė yra grasinimai, tačiau ne kiekvienas grasinimas gali būti vertinamas kaip psichinė prievarta. Pareikštas grasinimas turi atitikti vieną svarbų kriterijų, kad jis galėtų būti traktuojamas kaip *psichinė prievarta*. Jis turi būti *realus*. Grasinimo realumas būtinas siekiant pripažinti, kad buvo panaudota psichinė prievarta. Šiuo atveju yra svarbu išvengti klaidos vertinant pasakytas frazes, parodytus gestus ir pan. Įvertinant padarytą veiką visada yra svarbu įvertinti, ar pasakyti žodžiai, atlikti veiksmai atitinka grasinimo *realumo* požymį.

LAT Senatas 2005 m. birželio 23 d. nutarime Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ nurodė, kad grasinimas yra *realus*, kai jis: „*egzistuoja objektyviai, neapsiribojant tik nukentėjusiojo suvokimu. Nukentėjusysis realaus grasinimo aplinkybes suvokia vertindamas užpuoliko fizinį pranašumą, nusikaltimo įrankių, suteikiančių ar sudarančių tokio panašumo išpūdį, turėjimą, užpuolimo netikėtumą ir grasinimui palankią situaciją*“.⁴⁴

Visiškai pritariame tokiai *grasinimo realumo* koncepcijai Lietuvos baudžiamojoje teisėje, nes šiuo atveju nėra sureikšmintas nukentėjusio asmens suvokimas, nes jis gali būti labai subjektyvus. Jautrus žmogus bet kokį paliepiamą atlikti vieną ar kitą veiksmą gali suprasti kaip grasinimą. Šioje grasinimo realumo koncepcijoje labiau vertinama ne nukentėjusio asmens reakcija, bet kaltininko atlikta veika, jos objektyvieji požymiai: *nusikaltimo įrankiai, veikos aplinka, situacija, kaltininko išvaizda* ir pan. Vertinant grasinimo *realumą* žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju būtina atsižvelgti į paminėtas objektyvias bylos aplinkybes.

⁴¹ Коментарии к РСФСР. Москва. 1984, P.489

⁴² Сердюк Л. В. Психическое насилие как предмет уголовно – правовой оценки следователем. P.9.

⁴³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / redaktorių kolegija: Stasys Keinys (Vyriausiasis redaktorius) ...[et al.]; Lietuvių kalbos institutas. - 4—as leid. — Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. P.184.

⁴⁴ LAT Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. 2005 m. birželio 23 d. Nr. 52 // Teismų praktika. 2005. T. 23.

Kvalifikuojant veiką pagal LR BK 148 str. gali iškilti sunkumų, kai grasinimai nėra aiškiai apibrėžti, o naudojama psichinė prievarta yra „užmaskuota“ nurodant, pvz., „neieškok sau nemalonumų“, „bus blogai“, „kartais visko atsitinka“ ir pan. Šiuo atveju įrodinėti žmogaus veiksmų laisvės varžymą yra labai sudėtinga. Nors teismų praktika žmogaus veiksmų laisvės varžymo atvejais su tokiomis problemomis nėra susidūrusi, tačiau prieštaringų grasinimo realumo teisminių vertinimų yra turto prievartavimo, plėšimo ir kt. bylose, kuriose psichinė prievarta yra nusikalstamos veikos požymis. Daugėjant bylų dėl žmogaus veiksmų laisvės varžymo kils daugiau problemų ir šioje srityje. Tuo labiau, kad nėra suformuota vienoda praktika šiuo klausimu.

LAT apžvalgoje Nr. B2-3 „Įstatymų dėl baudžiamosios atsakomybės už turto prievartavimą taikymo teismų praktikos apibendrinimas“ nurodyta, kad esant *neapibrėžtiems* grasinimams, išreikštiems bendrais žodžiais: „bus blogai“, „gali visko atsitikti“ ir pan., remiamasi nukentėjusiojo, kuriam buvo pareikšti tokie grasinimai, suvokimu, kad grasinimas gali būti įvykdytas realiai ir kad grasinimo turinys nukentėjusiojo buvo suprastas kaip galimos konkretaus pobūdžio neigiamos pasekmės jo ar jo artimiesiems asmenims ar jo turtui, remiantis „gyvenimiško patyrimo aplinkybėmis“.⁴⁵ Ši nuostata dėl grasinimo realumo prieštarauja prieš tai išsakytai LAT Senato pozicijai šiuo klausimu, nes čia jau pritariama ne objektyvių bylos aplinkybių įtakai *grasinimo realumui*, bet subjektyviam nukentėjusio asmens suvokimui — ar jis suprato, kad jam grasinama, ar ne, kaip jis reagavo į grasinimą. Nurodyta, kad grasinimo *realumą* auka turėtų vertinti remdamasi „gyvenimiškomis aplinkybėmis“. Ką reiškia šis požymis, lieka neaišku. Teismų praktikoje šio požymio išaiškinimo nėra. Galime teigti, kad šis išaiškinimas yra pernelyg senas ir juo nereikia vadovautis, nes buvo pateiktas dar 1996 metais. Tačiau ši nuostata galiojanti ir nepanaikinta. Šią teisės koliziją galima pašalinti panaikinus senesnę išaiškinimą. Grasinimo realumui nustatyti labiau tinka LAT Senato nutarime „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ nurodytas išaiškinimas.

Iškyla dar vienas klausimas, į kurį, mūsų nuomone, tikslinga atsakyti — ar kvalifikuojant padarytą veiką pagal LR BK 148 str. nukentėjusio asmens atžvilgiu panaudotas *fizinis smurtas* gali būti traktuojamas kaip grasinimas?

A. Levertova fizinį smurtą griežtai atskiria nuo psichinės prievartos. Panaudota psichinė prievarta veikia tik žmogaus psichiką ir nepalieka jokių kūno sužalojimų.⁴⁶

⁴⁵ LAT Senato įstatymų „Dėl baudžiamosios atsakomybės už turto prievartavimą taikymo teismų praktikoje apibendrinimas“ // Teismų praktika. 1996. Nr. 3 — 4. P. 98.

⁴⁶ Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву. Омск: 1978. P. 5.

L. Gauhmanas fizinį smurtą apibrėžia kaip visuomenei pavojingą veiką, nukreiptą prieš žmogaus kūną. *Fizinis smurtas* čia apima veiksmus, kurie pažeidžia kūno neliečiamybę, daroma žala sveikatai arba pačiu sunkiausiu atveju, atimama žmogaus gyvybė.⁴⁷

Baudžiamosios teisės teoretiko O. Fedosiuko nuomone, fizinis smurtas – tai neteisėtas tyčinis prieš nukentėjusiojo valią jo organizmui daromas fizinis poveikis, nukreiptas į:

- jo gyvybės atėmimą;
- žalos sveikatai padarymą;
- fizinio skausmo ar kitų fizinių kančių sukėlimą;
- laisvės atėmimą arba bejėgiškumo ar kitos nenatūralios būklės sukėlimą.⁴⁸

LAT Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ nurodyta, kad fizinis smurtas yra: „veiksmai, kuriais pažeidžiamas nukentėjusiojo asmens neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatomicinis vientisumas arba jų funkcijos. Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smaugimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią veikiančių vaistų sugirdymas ar pan.“⁴⁹

Kai kurie autoriai nurodo, kad fizinis smurtas: žmogaus mušimas, kankinimas, laikymas nelaisvėje ir kiti panašūs smurto veiksmai gali būti bauginamosios paskirties ir traktuojami kaip psichinė prievarta. Tokį *fizinio smurto* aspektą yra nurodęs F. Lisztas. Jo nuomone, fizinis smurtas visada yra ir grasinimas, nes galima laukti jo tęsinio. Kiti autoriai priduria, kad fizinį smurtą kaip psichinę prievartą reikia traktuoti ne visada, o tik tais atvejais, kai kaltininkas mušdamas žmogų ar kitaip smurtaudamas, be kita ko, siekia jį įbauginti.⁵⁰ Ne visada panaudotas *fizinis smurtas* gali būti traktuojamas kaip grasinimas. Pritariant tokiai fizinio smurto sampratai reikia pažymėti, kad fizinis smurtas gali būti naudojamas ir kitais tikslais, pvz., žmogaus gyvybės atėmimo negalime traktuoti kaip grasinimo, nebent tokia veika būtų daroma siekiant įbauginti auką, tačiau paprastai nužudymo tikslas yra kito žmogaus gyvybės atėmimas.

Vertinant, ar panaudotas fizinis smurtas atitinka veikos, numatytos LR BK 148 str., dispoziciją yra būtina atsakyti į klausimą, kokių tikslu buvo pavartotas fizinis smurtas? Ar jis pats savaime buvo nusikalstamos veikos tikslas, pvz., sunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 135 str.), – ar jis buvo panaudotas siekiant sustiprinti aukos baimę dėl reikalavimo realumo?

⁴⁷ Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления. Москва: „Юридическая литература“, 1974. P. 36.

⁴⁸ Fedosiuk O. Fizinio smurto ir psichinės prievartos sampratos // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisijungta 2006 09 29.

⁴⁹ LAT Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos išžagavimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose. 2004 m. gruodžio 30 d. Nr. 49 // Teismų praktika. 2004. T.22.

⁵⁰ Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 107.

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju fizinis smurtas yra galimas, tačiau tik kaip bauginamojo poveikio priemonė siekiant, kad nukentėjęs asmuo pasielgtų pagal kaltininko valią arba susilaikytų nuo teisėtų veiksmų atlikimo.

Labai svarbu, kad panaudotas fizinis smurtas neperžengtų tam tikrų ribų, t.y. nepavirstų nusikalstamos veikos tikslu, pvz., tokiu atveju, kai pareiškus reikalavimą žmogus yra mirtinai sumušamas, būtų sunku įrodyti, kad buvo siekiama įbauginti. Tokia veika labiau atitinka LR BK 129 str. požymius, o ne žmogaus veiksmų laisvės varžymą pagal LR BK 148 str.

Galime daryti išvadą, kad fizinis smurtas, nors ir nėra žmogaus veiksmų laisvės varžymo sudėties požymis, šio požymio normos dispozicijoje nėra, tačiau su tam tikromis išlygomis jis gali būti vertinamas kaip psichinė prievarta.

Teismai vertindami žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju panaudotą fizinį smurtą paprastai atsižvelgia į jo pobūdį ir panaudojimo tikslą. Fizinį smurtą teismai traktuoja kaip psichinės prievartos požymį, kai jis sustiprina grasinimo išpūdį, padeda įbauginti nukentėjusį asmenį:

Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo baudžiamuoju įsakymu I. O ir A. Ž buvo nuteisti pagal 148 str. 1 d. už tai, kad 2005-07-16 apie 23.50 val., veikdami grupėje miške, esančiame Vilniuje, prieš tai I. O šovus į nukentėjusiąją V.D dujiniu pistoletu, panaudodami psichinę prievartą – grasindami fiziniu susidorojimu, reikalavo V. D susilaikyti nuo teisėtų veiksmų – pranešimo savo tėvams apie I. O atliktą šūvį į V. D, atlikimo. Vėliau ji buvo nuvežta prie ežero nusiprausti. Nukentėjusioji pradėjo šauktis pagalbos. Kadangi netoliese buvo žmonių, kurie galėjo viską išgirsti, A. Ž užspaudė nukentėjusiajai burna ir liepė niekam nepasakoti apie įvykį.⁵¹

Kaltininkai panaudodami *fizinę prievartą* vertė auką susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, t. y. pranešti apie padarytą veiką. Taip pat atėmė iš jos galimybę pabėgti, vežiodami iš vienos vietos į kitą.

Galime teigti, kad *psichinę prievartą*, kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymo sudėties požymį tiksliausia yra apibūdinti kaip *priemonę, verčiančią asmenį pasielgti prieš savo valią tam tikslui panaudojant įvairaus pobūdžio grasinimus ar fizinį smurtą, kuriuo siekiama įbauginti nukentėjusį asmenį.*

Verta pažymėti, kad psichinė prievarta žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju gali būti panaudota ne tik prieš nukentėjusį asmenį (bet kokio amžiaus – nuo mažamečio iki suaugusiojo), bet ir prieš jo *artimuosius*. Šiuo atveju nukentėjusio asmens artimieji tampa savotiškais „tarpininkais“. Kaltininkas reikalavimą pareiškia nukentėjusiam asmeniui, tačiau *psichinę prievartą* naudoja prieš jo artimuosius. Problema yra tai, kad nukentėjęs asmuo (tas, kuriam pateikiamas grasinimas) ir grasinimo adresatas (tas prieš kurį nukreiptas grasinimas) šiuo atveju nesutampa.

---

⁵¹ Vilniaus m. 1-ojo, apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1–01104–276/2005.

LR BK 248 str. pateikia sąvokos *artimieji giminaičiai* išaiškinimą, — *tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai*.

Iš pateikto termino *artimieji giminaičiai* matome, kad jis skiriasi nuo *artimųjų* termino, nurodyto LR BK 148 str., todėl svarbu išsiaiškinti, ar šie teisiniai terminai savo prigimtimi yra tapatūs, ar ne?

Artimųjų sąvoka teisinėje literatūroje pagrįstai traktuojama plačiau negu *artimųjų giminaičių* sąvoka. Teigiama, kad nukentėjusio asmens *artimaisiais* gali būti laikomi ne tik jo šeimos nariai, artimesni ar tolimesni giminaičiai, bet ir bet kurie kiti asmenys, kurių likimas, sveikata, garbė ir orumas jam rūpi.⁵² Neneigiant šios pozicijos į klausimą, ar tam tikras asmuo yra artimas, turi atsakyti pats nukentėjęs asmuo. Tam tikrais atvejais *artimuojų* gali tapti, bet koks pašalinis asmuo, pvz., įmanoma varžyti žmogaus veiksmų laisvę grasinant tolimesniam aukos giminaičiui — *pusbroliui*. Pagal LR BK 248 str. *pusbrolis* neįeina į *artimųjų giminaičių* sąvoką. Tačiau manome, kad toks giminystės ryšis atitinka žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje numatytą „*artimųjų*“ sąvoką. Galime daryti išvadą, kad „*artimųjų*“ sąvoką žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje reikia aiškinti plačiau. Ši sąvoka apima ir tuos asmenis, dėl kurių nukentėjęs asmuo susirūpina tik sužinojęs apie jam gresiantį pavojų. Tokia samprata atitinka *artimųjų* sąvoką, numatytą LR BK 148 str. Tuo tarpu LR BK 248 str. pateiktas *artimųjų giminaičių* sąvokos išaiškinimas yra per siauras taikyti jį žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju.

Kalbant apie grasinimo adresatą verta pažymėti, kad grasinimas gali būti pareikštas ne tik konkrečiam žmogui, bet ir valstybei, organizacijai, juridiniam asmeniui. Nors minėti adresatai neturi psichikos ir negali išsigąsti, tačiau tokį grasinimą taip pat galima vadinti psichine prievarta, nes pagal grasinančiojo sumanymą poveikis yra daromas valstybės arba kitų institucijų atstovams, kurie turi paklusti ir priimti atitinkamus sprendimus.⁵³

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju turbūt nesuklysimė sakydami, kad ir apskritai dar niekada nebuvo grasinama valstybei, organizacijai ar juridiniam asmeniui, tačiau praktikoje tai yra visiškai tikėtina situacija, pvz., vienos UAB bendrovės direktorius panaudodamas psichinę prievartą prieš kitos UAB direktorių verčia jį tenkinti savo bendrovės interesus (*plačiau apie juridinių asmenų atsakomybę – 2. 2. 2 skyriuje*)

Psichinės prievartos požymis yra nevienareikšmis ir jį įvertinti gana problemiška, nes jis yra susijęs ne tik su tuo kas aišku ir matoma, t. y. objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, bet ir su nematoma nusikalstamos veikos puse. Kaltininkas gali nesuprasti, o ir

⁵² Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, P.108.

⁵³ Ten pat.

neprivalo, kad naudoja psichinę prievartą, tačiau jis žino kokių tikslu ir motyvais vadovaujasi darydamas nusikalstamą veiką.

2.1.5. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo baigtumo momentas

Kaip nurodo profesorius V. Piesliakas, nusikalstamos veikos pagal savo sudėtį yra skirstomos į *materialiąsias* ir *formaliąsias*.⁵⁴

Šis skirstymas turi įtakos kvalifikuojant nusikalstamas veikas ir įrodinėjant atskirus sudėties požymius. Esant materialiai nusikalstamos veikos sudėčiai svarbu nustatyti veikos sukeltas pasekmes. Tuo tarpu esant formaliai nusikalstamos veikos sudėčiai pasekmių įrodinėti nereikia. Jos lieka už Baudžiamajame kodekse nurodytos normos ribų.

Kaip matome iš BK 148 str. dispozicijos, žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje nėra pasekmių požymio, t.y. formalioji nusikalstamos veikos sudėtis. Teisinė šios normos konstrukcija nereikalauja visuomenei pavojingų pasekmių atsiradimo. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo baigtumą įstatymų leidėjas sieja su neteisėto reikalavimo paremto psichine prievarta, pateikimo momentu.

Nustatant žmogaus veiksmų laisvės varžymo baigtumą pirma problema, su kuria susiduriame, yra *reikalavimo pateikimo momentas*. Kada reikalavimas laikomas pateiktu?

Nustatant *reikalavimo pateikimo momentą* problemų gali kilti ir dėl to, kad reikalavimas ir grasinimai kartais yra nurodomi skirtingu laiku. Įstatymų leidėjas žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos dispozicijoje pirmiau nurodo reikalavimo požymį, tačiau tai tikrai nereiškia, kad jeigu pirma buvo pateiktas reikalavimas ir tik vėliau grasinimas, tokios veikos negalime vertinti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymo.

Šią problemą padeda išspręsti teisinėje literatūroje pareikšta nuomonė, kad reikalavimo elgtis pagal kaltininko valią ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo bei *grasinimo pateikimo momentu* reikia laikyti nukentėjusiojo asmens supažindinimą su reikalavimo turiniu.⁵⁵ Galime teigti, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymą reikia laikyti baigtu nuo momento, kai nukentėjęs asmuo sužino, kad iš jo grasinant yra reikalaujama elgtis prieš savo valią ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo.

Tais atvejais, kai nuo kaltininko nepriklausančių aplinkybių nukentėjęs asmuo nesuprato, jog jam yra pateiktas reikalavimas ir yra grasinama, veika turi būti kvalifikuojama

---

⁵⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2006. P. 189 – 190.

⁵⁵ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P.146.

kaip pasikėsėjimas pagal LR BK 22 str. Nors nė vienas žmogaus veiksmų laisvės varžymo atvejis nebuvo pripažintas pasikėsėjimu, tačiau tokia yra teisinė logika. Tačiau pasikėsėjimą varžyti žmogaus veiksmų laisvę įrodyti yra sunku dėl to, kad „nematomas“ *prievartinis* reikalavimo pobūdis.

Kaip esame minėję darbe (apie tai plačiau buvo kalbėta 2.1.4. skyriuje), kai kurie baudžiamosios teisės mokslininkai didelę reikšmę teikia subjektyviam nukentėjusio asmens įvykių vertinimui. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju nukentėjusio asmens suvokimo būtent dėl jo subjektyvumo nereikia sureikšminti.

Nustatant žmogaus veiksmų laisvės varžymo kaip veikos baigtumą yra labai svarbu nustatyti laiką, kada auka buvo supažindinta su reikalavimu. Šiuo atveju nesvarbu, kokį poveikį nukentėjusiam asmeniui tas reikalavimas padarė – jis išsigando ar visai į jį nereagavo.

Darbe jau esame minėję, kad reikalavimas ir grasinimas gali būti pateiktas ne tiesiogiai, o užuominomis. Tokiais atvejais visiškai nėra būtina, kad nukentėjęs asmuo tiksliai suprastų reikalavimo ir grasinimo turinį. Svarbiausia, kad būtų nustatytas prievartinis reikalavimo pobūdis, t.y. kaltininko vertimas atlikti neteisėtus veiksmus arba susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, nes gali pasitaikyti tokių atvejų, kai asmuo iškart nesupras, kad jam pareiškė prievartinį reikalavimą, pvz., jis yra užsienietis, nemokantis lietuvių kalbos.⁵⁶ Tokiu atveju mes negalime teigti, kad buvo pateiktas prievartinis reikalavimas, ir tokią situaciją reikia vertinti kaip pasikėsėjimą. Kasdieniniame gyvenime varžant žmogaus veiksmų laisvę paprastai iš karto pateikus reikalavimą nurodoma ir tai, ką reikės atlikti arba nuo kokių veiksmų atlikimo reikia susilaikyti.

Kai nustatoma, kad nukentėjęs asmuo buvo supažindintas su reikalavimo turiniu, žmogaus veiksmų laisvės varžymas kaip nusikalstama veika yra baigta.

Kai asmuo yra supažindintas su reikalavimo turiniu, visiškai nesvarbu, kaip jis toliau elgsis – paklus reikalavimui ar atsisakys vykdyti. Nukentėjusio asmens veiksmai paliekami už normos numatytos LR BK 148 str., sudėties ribų, nes ši nusikalstama veika pasireiškia ne nukentėjusio asmens, o kaltininko veiksmais, t. y. vertimu, kuris yra paremtas grasinimu.

Jeigu nukentėjusį asmenį supažindinus su reikalavimo turiniu kilo tam tikros pasekmės, pvz., jis buvo sunkiai sužalotas, atsirado materialinė žala, į tai privalu atsižvelgti, nes padaryta veika gali atitikti kitą Baudžiamojo kodekso straipsnyje nurodytą veiką.

Problemų įvertinant padarytos veikos baigtumą gali kilti tuomet, kai kaltininkas tą patį reikalavimą pareiškia ne vieną kartą arba kitus kartus reikalavimo nepareiškia, o tik grasina. Kyla klausimas, kaip kvalifikuoti tokia veiką – kiekvieną kartą atskirai ar pagal tą patį BK straipsnį?

---

⁵⁶ Ten pat.

Kadangi jau nustatėme, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymo baigtumas yra siejamas su neteisėto reikalavimo, paremto grasinimu, pateikimo momentu, galime teigti, kad kiekvienas reikalavimo pateikimo momentas turi būti įvertintas kaip atskira nusikalstama veika. Tačiau vadovaudamiesi tokia logika mes prieitume iki absurdo. Pvz.; kaltininkas penkis kartus pakartojo savo reikalavimą – ar šį veiksmą jau turime vertinti kaip penkias atskiras veikas? Atsakymą į šį klausimą pateikia baudžiamosios teisės teorija. Labai svarbu išsiaiškinti, ar nukentėjusiam asmeniui kelis kartus buvo pateiktas tas pats reikalavimas, ar kaskart buvo pateikiamas vis naujas reikalavimas.

Šios problemos tinkamą sprendimą labai veikia žmogaus veiksmų laisvės varžymo subjektyvieji požymiai. Jeigu kaltininko padaryta nusikalstama veika susideda iš tapačių veiksmų (pareiškiant tą patį reikalavimą), esant vieningai tyčiai ir siekiant vieno rezultato, tai ji bus laikoma tęstine ir kvalifikuojama pagal vieną Baudžiamojo kodekso straipsnį. Tokiu atveju daug kartų pareiškštas tas pats reikalavimas siekiant vieno tikslo bus vertinamas kaip viena nusikalstama veika pagal LR BK 148 str. Visais kitais atvejais, kai žmogaus veiksmų laisvės varžymas padaromas pareiškiant kelis skirtingus reikalavimus, būtina nustatyti jų tarpusavio ryšį, vieningą tyčią ir tikslą, kurio siekiama padaryta veika.

2.2. Subjektyvieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai

Subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai yra sudėtingi aiškinti, tačiau labai svarbūs veikos teisiniam įvertinimui. Jie sudėtingi dėl to, kad apibūdina žmogaus vidinę – psichinę, savo elgesį suvokiančią, pateisinančią, nukreipiančią ir kontroliuojančią pusę. Kas dedasi žmogaus viduje objektyviai suvokti yra labai sudėtinga, o galbūt ir neįmanoma.

Subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai yra labai glaudžiai susiję su objektyviaisiais požymiais. Padaryta veika bus teisiškai teisingai įvertinta tik kai šie požymiai sutaps. Todėl kiekvienoje baudžiamojoje byloje objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, pvz., *nusikalstamos veikos padarymo būdas, priemonė, įrankiai* ir kt., padeda teisingai įvertinti subjektyviuosius požymius: *kaltininko kaltę, nusikalstamos veikos padarymo tikslą ir motyvus, priežastinį ryšį tarp nusikalstamos veikos ir padarinių*.

2.2.1. Kaltė kaip subjektyvusis žmogaus veiksmų laisvės varžymo požymis

Manome, niekam nekyla abejonių, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymas galimas tik esant tiesioginei tyčiai. Šį požymį sudaro *intelektualinis momentas* (suvokė savo elgesio

pavojingą visuomenei pobūdį) ir *valinis momentas* (kaltininkas taip norėjo elgtis).⁵⁷ Kiekvieną šių momentų verta aptarti detaliau.

Intelektualinis momentas varžant žmogaus veiksmų laisvę pasireiškia tuo, kad kaltininkas turi suvokti savo reikalavimo neteisėtumą, prievartinį jo pobūdį ir tai, kad jis varžo kito asmens laisvę. Jei bent vieno iš šių trijų elementų kaltininkas nesuvokė, mes jo traukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 148 str. negalima.

Intelektualusis momentas išreiškia veikos pavojingumo suvokimą, tačiau šis tyčios elementas turi būti suprantamas plačiai. Kaltininkas turi suvokti ne tai, kad jo padaryta veika yra baudžiama pagal atitinkamą Baudžiamojo kodekso straipsnį, o tai, kad ji yra pavojinga ir žalinga visuomenei.⁵⁸

LR BK 148 str. dispozicijoje yra nurodytas *neteisėtumo* požymis. Kaltininkas turi suvokti, kad jis verčia kitą asmenį atlikti neteisėtus veiksmus arba susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo. Kitaip tariant, kaltininkas turi suprasti, kad jo reikalavimas yra neteisėtas. Jeigu jis mano, kad turi kokią nors moralinę teisę įgyvendinti savo reikalavimą, tai neatleidžia jo nuo baudžiamosios atsakomybės ir laikoma, kad veika yra padaryta tiesiogine tyčia. Nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžia tik įstatymų ginamos teisės įgyvendinimas.⁵⁹

Gali pasitaikyti tokių atvejų, kai reikšdamas reikalavimą kaltininkas klysta. Jeigu *klaida* yra pagrįsta, ji baudžiamosios atsakomybės kaltininkui neužtraukia.

Klaida paprastai aiškinamas kaip asmens, neteisingas padarytos veikos ar jos pasekmių teisinis arba faktinis vertinimas.⁶⁰ Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju *klaida* gali būti dvejopa: 1) dėl paties reikalavimo teisinio pagrįstumo (tikėjo, kad turi subjektyvinę teisę reikalauti, tačiau taip nėra). Šiuo atveju padaryti *klaidą* gali paskatinti tik artimi giminystės santykiai, pvz., tėvas mano, kad gali reikalauti iš sūnaus tam tikro elgesio; 2) dėl asmens, kuriam pareikštas reikalavimas (manė, kad nukentėjęs asmuo turi tam tikrą pareigą elgtis taip, kaip jis reikalauja). Tačiau, visais atvejais sprendžiant, ar kaltininkas klydo, turi būti atsižvelgta į objektyviusius nusikalstamos veikos požymius, taip pat į kaltininko fizines savybes, pvz., amžių, sveikatos būklę, persirgintas ligas ir pan.

Kaltininkas turi suprasti ir prievartinį reikalavimo pobūdį, kuris objektyviai yra išreiškiamas elgtis pagal jo nurodymą arba susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, t. y. jis turi suvokti, kad grasina.

⁵⁷ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 94.

⁵⁸ LR Konstitucijoje įtvirtintas bendras principas, kad *įstatymo nežinojimas nuo atsakomybės neatleidžia*.

⁵⁹ Savavaldžiavimo atveju kaltininkas turi teisę reikalauti, tačiau ne daugiau negu jam priklauso. Jis negali *viršyti savo teisės apimties*. Žr. LAT Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. Nr. 43 // Teismų praktika. 1996. T. 3 — 4.

⁶⁰ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 94.

Tais atvejais, kai vertimas ir grasinimai yra pasireikšti įvairiomis užuominomis, „užmaskuojant“ prievartinį pobūdį, inkriminuojant tiesioginę tyčią svarbu, kad kaltininkas suvoktų reikalavimo turinį, o jo prievartinis pobūdis pasireiškia per objektyviają nusikalstamos veikos pusę. Tačiau negalime veikos vertinti kaip padarytos tyčia, jeigu kaltininkas nesuvokia, kad grasina, pvz., įspėdamas nukentėjusį taip nesielgti, nes tai gali būti pavojinga jo paties sveikatai ar gyvybei.⁶¹ Kaltininkas turi suprasti savo elgesio bauginamąjį pobūdį ir todėl nėra svarbu, kaip jį suvokė nukentėjęs asmuo, nes jo reakcija gali būti labai neadekvati ir subjektyvi.

Baudžiamojoje byloje būtina nustatyti, kokių pasekmių siekė kaltininkas, ko tikėjosi darydamas nusikalstamą veiką. Kaltininko tyčios nustatymas padeda vertinant neapibrėžto grasinimo turinį. Tokiu atveju inkriminuojama ta grasinimo rūšis, kuri atitinka nusikalstamą sumanymą.

Nors žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje grasinimų rūšys nėra nurodytos (nėra pačios grasinimo požymio, tačiau jis, be abejo, yra susijęs su reikalavimo požymiu), tačiau nustačius įvairias jo apraiškas yra lengviau veiką kvalifikuoti, kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą.

Paskutinis elementas, kurį kaltininkas turi suvokti, yra tai, kad jis *varžo kito asmens laisvę*. Užtenka, kad kaltininkas abstrakčiai suprastų, kad varžo kito asmens laisvę (judėti, veikti ir pan.). Visai nebūtina, kad kaltininkas suprastų, kad kitą asmenį verčia elgtis prieš savo valią ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo. Kas yra *asmens laisvė* remdamasis savo gyvenimiška patirtimi, supratimu, išsilavinimu ir kt., manome, supranta kiekvienas normalus, psichikos sveikatos problemų neturintis žmogus.

Valinis žmogaus veiksmų laisvės varžymo momentas pasireiškia *noru* padaryti visuomenei pavojingą nusikalstamą veiką. Norėjimas teisinėje literatūroje dažniausiai yra suprantamas, kaip *valios pastangos pasiekti tikslą*.⁶²

Kalbant apie kaltės požymį žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje manome, kad teisinga būtų teigti, kad valinis tyčios elementas čia pasireiškia kaltininko *noru* priversti nukentėjusį asmenį elgtis pagal kaltininko valią arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo, priversti jį vykdyti kaltininko valią prieš nukentėjusio asmens valią. Tyčios kryptingumas yra nukreiptas pasiekti tikslą, pageidaujamą rezultatą — tik neperžengiant tų ribų, kad bus pasielgta pagal reikalavimą arba susilaikyta nuo veiksmų atlikimo.

Esame minėję, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymo norma yra formalioji nusikalstamos veikos sudėtis, todėl kvalifikuojant pagal LR BK 148 str. visai neturi reikšmės kaltininko noras sukelti tam tikras pasekmes, tačiau yra svarbu jo noras padaryti pačią veiką.

⁶¹ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P.150.

⁶² Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 206.

Pasekmės lieka už šios nusikalstamos veikos sudėties ribų. Ne tik šis požymis, bet ir nusikalstamos veikos tikslas ar motyvai neturi įtakos veiką pripažįstant, žmogaus veiksmų laisvės varžymu. Šie požymiai gali turėti įtakos tik bausmės už padarytą veiką dydžiui.

2.2.2. Juridinio asmens kaltės problema ir baudžiamosios atsakomybės sąlygos

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje LR BK 148 str. 3 d. nurodyta, kad už šią veiką atsako ir *juridinis asmuo*.

Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už tam tikras nusikalstamas veikas numatyta daugelyje kontinentinės teisės tradicijoms priskiriamų užsienio šalių baudžiamųjų įstatymų: Vokietijoje, Prancūzijoje, Olandijoje ir kt. Ji įtvirtinta ne tik nacionalinių įstatymų lygiu, bet ir tarptautinio pobūdžio teisės aktuose, pvz., Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijoje „Prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“, Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencijoje „Dėl korupcijos“, Europos Sąjungos 1995 m. konvencijos dėl Europos bendrijų finansinių interesų apsaugos Antrajame protokole ir kt.

Pagrindinė problema su kuria susiduriama taikant baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims, yra ta, kad klasikinė nusikalstamos veikos sudėtis nepritaikoma juridiniam asmeniui. Ji buvo sukurta išskirtinai tik fizinio asmens baudžiamajai atsakomybei, pagrįsti. Pavojingos veikos, taip pat subjekto požymių, kaltės ir pakaltinamumo samprata bei kitų požymių esmė yra ta, kad jie atspindi tik fizinio asmens savybes. Juridinis asmuo kaip nusikalstamos veikos subjektas negali turėti sąmonės ir valios, todėl jis negali atlikti sąmoningos, valingos, pavojingos ir priešingos baudžiamajam įstatymui veikos. Jis negali turėti psichinio santykio su veika ir jos pasekmėmis bei kitais objektyviais požymiais.⁶³ Tačiau šį požiūrį pateikia tik viena – *fikcijos teorija*. Tačiau yra ir kitokių nuomonių.

Vadovaujantis *realybės* teorija juridinis asmuo yra realiai egzistuojantis teisės subjektas. Jis savo veikloje vadovaujasi bendra valia, kuri gali nesutapti su į susivienijimą susijungusių fizinių asmenų valia bei galimybe veikti tik savo vardu, tai yra turėti ir įgyti subjektines teises ir pareigas. Juridinis asmuo yra veiksnus, jo veiksnumą įgyvendina jo valdymo organai. Kaip žinome, veiksnumas yra vienas iš kaltės požymių.⁶⁴

Taigi šios teorijos pateikia visiškai skirtingas juridinio asmens kaltės sampratas. Mūsų nuomone, vadovaujantis *fikcijos* teorija juridinį asmenį patraukti baudžiamajon atsakomybės yra praktiškai neįmanoma, nes ši teorija nepripažįsta juridinio asmens kaip teisės subjekto. Juridinio

⁶³ Ligeikaitė I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos. Jurisprudencija // 2003, Nr. 45(37) P. 50

⁶⁴ Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos. // Teisė. 2003, Nr. 48, P. 132.

asmens kaltė yra būtinoji baudžiamosios atsakomybės atsiradimo sąvoka. Vadovaudamiesi *realybės* teorija mes galėsime nustatyti juridinio asmens valią, tačiau niekada negalėsime nustatyti jo psichinio santykio su fizinio asmens padaryta veika, todėl juridinio asmens kaltė turi būti aiškinama remiantis vertinamaisiais kriterijais ir objektyviai. Tokiam atvejui teisinėje literatūroje nurodoma „normatyvinės kaltės“ samprata. Pagal normatyvinę teoriją kaltė suvokiama kaip „priekaištas“ asmeniui, kuris elgėsi neteisėtai. Nurodoma, kad bet kurioje baudžiamojoje byloje, kurioje yra kaltinamas juridinis asmuo, teismas privalo jam suformuluoti „priekaištą“, kad jis galėjo elgtis teisėtai, tačiau pasirinko neteisėtą elgesį. Šie „priekaištai“ turi būti formuluojami nustatant faktines bylos aplinkybes ir objektyvias juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygas.⁶⁵

Kadangi žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju juridinis asmuo negali nei grasinti, nei reikalauti elgtis pagal jo valią ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, šiuo atveju būtina išanalizuoti jo baudžiamosios atsakomybės sąlygas.

Dėl minėtų priežasčių reikia pažymėti, kad juridinio asmens atsakomybė yra netiesioginė. Juridinis asmuo visada atsako tik už fizinio asmens padarytą veiką. Kiekvienu atveju turi būti nustatomas konkretus fizinis asmuo, o juridinio asmens kaltė įrodoma remiantis įvairiomis teorijomis. Lietuvos BK 20 str. yra įtvirtintos dvi tokios teorijos: *identifikacijos* ir *respondeat superior*. Į jų turinį nesigilinsime, nes tai nėra šios analizės tikslas.

Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės sąlygos yra numatytos LR BK 20 str.: „*juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas tik tuo atveju, jeigu nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jeigu jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę:*

- 1) *atstovauti juridiniam asmeniui arba;*
- 2) *priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba;*
- 3) *kontroliuoti juridinio asmens veiklą.*“⁶⁶

Mūsų nuomone, netikslinga detaliam analizuoti visų šio straipsnio sąlygų, nes šis darbas nėra apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę, tačiau tikslinga paaiškinti kelias šio straipsnio sąvokas, kurios mūsų manymu, yra reikšmingos padarytą veiką pripažįstant žmogaus veiksmų laisvės varžymu pagal LR BK148 str. 3 d. Tai sąvokos, *fizinis asmuo, nauda ir interesai*.

---

⁶⁵ Ten pat, P. 27.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII –1968 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89 – 2741.

Fizinio asmens sąvokos problemiškas šiuo atveju yra ne jos samprata, o teisinis statusas, priklausomumas kokiai nors organizacijai pvz., valstybės tarnautojas, dvasininkas ir pan.

Įstatymų leidėjas nurodo, kad LR BK 148 str. 3 d. papildė „*siekiant užkirsti kelią destruktivių kultų kaip pavojingų visuomenės reiškinių plitimui*“. Papildymo uždaviniai buvo numatyti kaip: „*atsakomybės nustatymas už neteisėtą veiklą juridiniams asmenims (religinėms bendruomenėms, bendrijoms, centrams ir kt.), kurie reikalauja iš žmogaus atlikti neteisėtus veiksmus ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo, ar kitaip elgtis pagal kaltininko – to juridinio asmens nurodymą, panaudojant psichinę prievartą nukentėjusiajam asmeniui ar jo artimiesiems*“.

2004 m. kovo 24 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete vykusios diskusijos „Destruktyvūs kultai kaip pavojingas visuomenės reiškinys“ metu ne kartą buvo atkreiptas dėmesys į tuo metu galiojusią teisės aktų spragą, kuria gana aktyviai naudojasi nepripažintos ar pripažintos religinės bendruomenės ir bendrijos.⁶⁷

Religinė bendruomenė įstatymiškai yra apibrėžta kaip „grupė asmenų siekianti, įgyvendinti tos pačios religijos tikslus“, o *religinė bendrija* kaip „bažnyčių ir tolygių religinių organizacijų – bendruomenių, siekiančių įgyvendinti tos pačios religijos tikslus, – susivienijimai“. Bendriją sudaro ne mažiau kaip dvi religinės bendruomenės, turinčios bendrą vadovybę. Religiniai centrai yra aukštesniosios religinių bendrijų valdymo institucijos.⁶⁸

Iš tokios įstatymų leidėjo nuostatos galime daryti išvadą, kad pagal LR BK 148 str. 3 d. baudžiamojon atsakomybėn gali būti patrauktas tik religinės bendrijos narys (fizinis asmuo), kurį su ja sieja teisinė priklausomybė, ir religinė bendruomenė kaip juridinis asmuo, atitinkantis LR BK 20 str. nurodytas sąlygas. Tačiau mūsų nuomone, tokia išvada teoriškai yra pernelyg siaura ir trumparegiška. Juk LR BK 148 str. 3 d. yra nurodyta ne religinė bendrija ar bendruomenė, o būtent *juridinis asmuo* kaip nusikalstamos veikos subjektas.

Juridinio asmens samprata yra pateikta LR CK 2.33 str. Čia nurodyta, kad „*juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme*“.⁶⁹ Būtų visai netikslinga žmogaus veiksmų laisvės varžymo norma taikyti tik religinėms bendrijoms ar bendruomenėms juk gali pasitaikyti atveju, kai pvz., akcinės bendrovės direktorius verčia savo darbuotoją paskleisti kokią nors melagingą informaciją, kad firma gautų daugiau užsakymų. Pats veiksmas gali būti

⁶⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 str. papildymo įstatymo projekto Aiškinamasis raštas http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=234584. Prisijungimo laikas 2006 10 11.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 89 – 1985.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74 – 2262.

traktuojamas kaip juridinio asmens interesų tenkinimas t. y. gauti kuo daugiau užsakymų. Tačiau įrodyti, kad tai buvo ne *naudos* siekimas, o *interesų* tenkinimas yra labai sunku.

Teigiant, kad religinės bendrijos ir jų nariai gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 148 str. 3 d., gali kilti šių subjektų kaltės problema. Visiškai įmanoma situacija, kad, pvz., sekta ieškodama naujų narių ir siekdama sustiprinti savo įtaką visuomenėje psichologiškai paveikia žmogaus mąstymą ir tarsi jį „pakeičia“ (tokių atveju iš spaudos ir televizijos teko girdėti ne vieną). Arba galimas ir toks atvejis, kai žmogus į religines bendruomenes ar bendrijas įstoja „savo noru“, pačios religinės bendruomenės ar bendrijos aktyviai ieško naujų narių, o nukentėjęs asmuo paprasčiausiai yra apgaunamas žadant jam „gerą gyvenimą“. Šiais atvejais teisiškai įrodyti šių juridinių asmenų kaltę — sudėtinga.

Verta atskirai aptarti *naudos* sąvoką, nes šis požymis glaudžiai sieja juridinių asmenų su fizinio asmens padaryta veika. Fizinio asmens *naudos* siekimas ar *interesų* tenkinimas juridinio asmens naudai yra ir juridinio asmens kaltės požymiai.

Kai kurie autoriai *naudos* požymį siūlo aiškinti siaurai – kaip bet kokia turtinę naudą, kai dėl fizinio asmens padarytos nusikalstamos veikos juridinis asmuo įgyja pinigais įkainojamų vertybių, išvengia privalomų mokesčių ar išsaugo savo turto vertę nepakitusia, tačiau tai yra daroma pažeidžiant kitų asmenų interesus ir jų nenaudai.⁷⁰ *Naudos* požymis siejamas tik su materialine ar kitokia turtine nauda, kai, pvz., juridinis asmuo gauna paskolą ar subsidiją, išvengia mokesčių arba juos sumažina, išvengia ekonominių ar kitų sankcijų. Tuo tarpu juridinio asmens *interesais* pripažintini tie atvejai, kai juridinis asmuo *laimi viešųjų pirkimų konkursą, gauna užsakymą, pripažįstamas patikimu partneriu ar klientu*. Juridinio asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn nepriklauso nuo to, ar juridinis asmuo iš tikrųjų gavo *naudos*.

Naudos siekimas žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju, mūsų manymu, neleidžia juridinių asmenų patraukti baudžiamojon atsakomybėn, nes šios nusikalstamos veikos tikslas yra ne turtinės naudos gavimas, o vertimas nukentėjusį asmenį elgtis pagal kaltininko valią arba susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo. Jeigu jis buvo verčiamas suteikti kokią nors turtinę naudą, tokios veikos kvalifikuoti pagal LR BK 148 str. 3 d. negalima, o tokia veika galėtų būti vertinama kaip, pvz., kyšininkavimas (LR BK 225 str.).

Verta pažymėti, kad anglosaksų teisinėje sistemoje *naudos* požymis yra aiškinama, plačiau. Jis apima tiek turtinę, tiek ir kitokią neturtinę naudą. Tam, kad būtų nustatyta, jog asmuo veikė juridinio asmens naudai, pakanka įrodyti, jog jis veikė tenkindamas juridinio asmens interesus. Tenkinant šio asmens interesus padaryta veika yra tokia veika, kuri padaryta turint tikslą pagerinti jo padėtį. *Nauda* gali būti tiek *tiesioginė*, tiek ir *netiesioginė*. Kad juridinių asmenų išvis būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, nėra būtina nustatyti, kad jis gavo kokią

---

⁷⁰ Ligeikaitė I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos // Jurisprudencija. 2003. Nr. 45(37) P.53.

nors konkrečią naudą (turtinę ar neturtinę), pakanka įrodyti, kad nusikalstama veika buvo padaryta jo naudai ar tenkinant interesus, t. y. siekiant, bet kokios *naudos* juridiniam asmeniui.

Kaip matome, anglosaksų teisinėje sistemoje *naudos* požymis apima ir *interesų* požymį. Pagal tokią sampratą juridinį asmenį būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 148 str. 3 d. Tačiau nemanome, kad įstatymų leidėjas konstruodamas LR BK 20 str. 2 d. sąlygą turėjo omenyje tokią plačią *naudos* sampratą. LR BK 20 str. 2 d. nurodyti požymiai *nauda* ir *interesai* yra sujungti žodeliu „ar“, todėl, mūsų nuomone, jie turi būti aiškinami kaip savarankiški požymiai pasirenkant vieną ar kitą variantą.

Intereso požymis kontinentinėje teisinėje sistemoje dažniausia yra suprantamas kaip tai: *kas konkrečiam asmeniui yra svarbu, kas tiesiogiai susiję su jo veikla, tikslais ir padėtimi rinkoje, visuomenėje, tai kas padės sėkmingai funkcionuoti ir siekti tikslų (pvz., dominuojančios pozicijos atitinkamoje rinkoje užėmimas, užsakymų gavimas, pripažinimas patikimu partneriu ar klientu ir pan.).*⁷¹ *Interesas* egzistuoja tol, kol jis negali būti įkainotas pinigais. Nuo to momento, kai *interesas* gali būti įvertintas pinigais ir sudaryti juridinio asmens turto dalį, jis tampa *nauda*. Ši riba tarp *intereso* ir *naudos* yra labai menka, todėl siekiant juridinį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal LR 148 str. 3 d. labai svarbu nustatyti, ar jo padarytoje veikoje nepasireiškė toks momentas, o jeigu pasireiškė, tai tokio momento laiką. Mūsų manymu, juridinio asmens kaltė žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju gali būti įrodyta, tik nustačius, kad buvo siekiama patenkinti jo *interesus*, o ne gauti *turtinės naudos*. Todėl patraukti baudžiamojon atsakomybėn juridinį asmenį, kuris atitinka LR CK 2.33 straipsnyje nurodytus požymius, yra sudėtinga, nors LR BK 148 str. 3 d. nurodytas *juridinio asmens* požymis gali būti suprantamas tik pagal LR CK nuostatas. Mūsų manymu, LR BK 148 str. 3 d. iš tikrųjų gali būti pritaikytas tik *religinėms bendrijoms* ir *bendruomenėms*. Šia normos taikymo linkme veikiausiai pasuks ir teismų praktika.

Verta pažymėti, kad LR BK 148 str. 3 d. negalime pritaikyti *viešiesiems juridiniams* asmenims, kurie nurodyti LR BK 20 str. 5 d., t. y. *valstybei, valstybės ir savivaldybės institucijoms ir įstaigoms bei tarptautinėms viešosioms organizacijoms*.

---

⁷¹ Ten pat.

3. ŽMOGAUS VEIKSMŲ LAISVĖS VARŽYMO NORMOS SANTYKIS SU KITOMIS NUSIKALSTAMOMIS VEIKOMIS

Aptardami ir analizuodami žmogaus veiksmų laisvės varžymo veikos požymius šiek tiek palietėme šios normos teisinį santykį su turto prievartavimu (LR BK 181 str.) ir savavaldžiavimu (LR BK 294 str.). Žmogaus veiksmų laisvės varžymo ir turto prievartavimo santykis yra gerokai platesnis ir jo nustatymas turi įtakos veikos kvalifikavimo pagal LR BK 148 str. ypatumams. Todėl mūsų nuomone, šis santykis reikalauja detalesnės analizės. Be to, kvalifikavimo prasme įdomus ir šios normos ryšys su kitomis BK numatytomis *vertimo elgtis prieš savo valią* normomis – mažamečio asmens tvirkinimu (LR BK 153 str.), privertimu lytiškai santykiauti (LR BK 151 str.), poveikiu liudytojui, nukentėjusiajam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui (LR BK 233 str. 1 d.), įtraukimu į prostituciją (LR BK 308 str.). Viena šių normų dalis turi įtakos teisinio įvertinimo problemoms išskylančioms teisminėje praktikoje, o kita dalis šių normų gali susidurti su tokio vertinimo problemomis ateityje.

3.1. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir mažamečio asmens tvirkinimas

Nors žmogaus veiksmų laisvės varžymas (LR BK 148 str.) ir mažamečio asmens tvirkinimas (153 str.) nėra savo teisine prigimtimi panašios normos, tačiau jų santykį paskatino nagrinėti vienas teismų praktikos atvejais:

Kauno apygardos teismo nuosprendžiu V. B. buvo nuteistas už tai, kad 2003-12-10, laikotarpyje nuo 17 val. iki 22 val., būte esančiame T. Masiulio g., Kaune, žinodamas, kad G. K., gim. 1991 m., yra mažametis, grasindamas G.K. papurkšti ašariniu dujų iš balionėlio, reikalavo, kad šis apnuogintų savo lytinius organus ir leistų fotografuoti jį apsinuoginusį, t.y. panaudodamas psichinę prievartą reikalavo nukentėjusiojo elgtis pagal jo nurodymą ir taip padarė nusikaltimą numatytą LR BK 148 str. 1 d.

Tomis pačiomis laiko, vietos aplinkybėmis bei to paties mažamečio asmens atžvilgiu kaltinamasis:

Demonstravo pornografinio turinio vaizdo įrašą, kuriame vaizduojami vyrų lytinės aitros tenkinimas su vyrais, vyrų lytiniai aktai su moterimis, tęsdamas nusikalstamą veiką glamonėjo jį per drabužius glostydamas rankomis kojas, per drabužius liesdamas rankomis lytinius organus, prisiglausdamas, taip pat reikalavo apnuoginti savo lytinius organus ir leisti jį fotografuoti apsinuoginusį.⁷²

⁷² Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1–80–238/06.

Šią veiką teismas jau kvalifikavo atskirai ir ją įvertino kaip mažamečio asmens tvirkinimą pagal LR BK 153 str. Todėl kyla pagrįstas klausimas, — ar nesuklydo teismas vertindamas šias veikas pagal atskirus BK straipsnius, ar jų neapėmė vieninga tyčia? Juolab kad nukentėjęs asmuo yra mažametis, o tai šiuo atveju gali paskatinti taikyti specialiąją normą. Tam, kad būtų galima pateikti teisiškai pagrįstą atsakymą į šį klausimą, būtina išsamiau išnagrinėti mažamečio asmens tvirkinimo ir žmogaus veiksmų laisvės varžymo normų santykio ypatumus.

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo ir nepilnamečio asmens tvirkinimo pirminis skirtumas yra šių normų *saugomos vertybės*. Darbe jau esame minėję, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymas, yra kai baudžiamasis įstatymas saugo žmogaus valią, jos laisvę. Tuo tarpu mažamečio asmens tvirkinimo norma nustato baudžiamumą ne už bet kokio asmens laisvės varžymą, bet už mažamečio seksualinio neliečiamumo laisvės pažeidimą (mažametis dar tikrai nėra pajėgus seksualiai apsispręsti). Dėl šių normų saugomų vertybių mažamečio asmens tvirkinimas yra tarsi „specialioji“ norma žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos atžvilgiu.

Antra — visiškai skirtinga šių normų *veikos* požymio samprata. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju veika yra *reikalavimas*, o mažamečio asmens tvirkinimo atveju — *tvirkinamųjų veiksmų atlikimas*.

Tvirkinamieji veiksmai — tai objektyviai seksualus elgesys, galintis sukelti vaikui, paaugliui lytinį susijaudinimą, per ankstyvą domėjimąsi lytinėmis funkcijomis, seksu, nesveiką neigiamą lyčių santykių vaizdavimą.⁷³

Kai kurių autorių nuomone, mažamečio asmens tvirkinimu gali būti pripažįstami „minkšti“ fizinio sąlyčio būdai — vaiko glostymas, bučiniai ir kt., taip pat kiti veiksmai, kuriais siekiama sukelti lytinį susijaudinimą, pvz., pornografijos rodymas, seksualinių veiksmų atlikimas mažamečio akivaizdoje.⁷⁴

Teismų praktikoje būtina laikytis LAT Senato nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ nurodytos tvirkinamųjų veiksmų sampratos. Šiame nutarime nurodyta, kad *tvirkinimo veiksmai* — tai „*lytinių organų demonstravimas mažamečiui, jo nurengimas, kūno ar lytinių organų glostymas, prašymas glostyti kaltininko lytinius organus, taip pat lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas mažamečio akivaizdoje ir pan.*“⁷⁵

⁷³ Pavilionis V., Abramavičius A., Bieliūnas E. ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, P. 234.

⁷⁴ Fedosiuk O. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kvalifikavimas // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisiųjungta 2006 10 20.

⁷⁵ LAT Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“. 2004 m. gruodžio 30 d. Nr. 49 // Teismų praktika. 2005. T. 22

Kaip matome, baudžiamosios teisės teorija ir teismų praktika *tvirkinimo veiksmus* supranta labai panašiai – *kaip tam tikrą fizinį kontaktą su mažamečio asmens kūnu arba intelektualinį poveikį jo psichikai.*

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo ar mažamečio asmens tvirkinimo kvalifikavimo problemų teisminėje praktikoje gali iškilti dėl nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių vertinimo.

Grįždami prie aprašytos nusikalstamos veikos pavyzdžio matome, kad nurodyta veika pasireiškė reikalavimu *apnuoginti lytinius organus* siekiant nufotografuoti mažametį nuogą. Tokia veika atrodytų labiau atitinka mažamečio asmens tvirkinimo normos sudėtį, tačiau manome, kad yra tikslinga detaliau išanalizuoti padarytos veikos požymius, kurie padeda išryškinti žmogaus veiksmų laisvės varžymo ypatumus.

Visų pirma byloje yra nustatyta, kad buvo reikalaujama tam tikro elgesio, t. y. apsinuoginti. Ši aplinkybė rodo, kad buvo panaudota psichinė prievarta, tačiau beveik visuotinai yra sutariama, kad psichinė prievarta gali būti panaudota tik siekiant lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo. Be to, mažamečio asmens tvirkinimo atveju psichinės prievartos požymis nėra numatytas šios normos dispozicijoje. Jokio fizinio kontakto tarp mažamečio ir kaltininko nebuvo. Nuogo mažamečio fotografavimas neatitinka *tvirkinimo veiksmų* veikiamo rezultato t. y. intelektualinio poveikio, nes nemanome, kad nuogo mažamečio asmens fotografavimas žadina jo seksualinį potraukį. Šis veiksmas vertintinas, kaip psichinės prievartos paveikto reikalavimo rezultatas, kaltininko tikslo įgyvendinimas.

Įvertinę tai, kas išanalizuota, galime daryti išvadą, kad teismas tiksliai atribojo vieną veiką nuo kitos ir teisingai jas kvalifikavo kaip nusikalstamų veikų sutaptį. Galbūt tokiam sprendimui teismo motyvacijos mažoka, tačiau jis yra teisėtas.

Atribojant šias nusikalstamas veikas teisminėje praktikoje yra labai svarbu atsižvelgti į tai, ar pareikštas reikalavimas buvo paremtas *psichine prievarta*. Jeigu reikalavimas buvo paremtas psichine prievarta, tai kokiu tikslu jis buvo pareikštas, kokius veiksmus nukentėjęs asmuo buvo verčiamas atlikti, kokius veiksmus atliko, t. y. būtina tiksliai nustatyti ir įvertinti nusikalstamos veikos objektyviuosius požymius. Klaidingas *psichinės prievartos* ir *tvirkinimo veiksmų* supratimas šiuo atveju turi įtakos ir klaidingam veikos kvalifikavimui pagal LR BK 148 str. arba LR BK 153 str.

3.2. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir privertimas lytiškai santykiuoti

LR BK 151 str. numatyto privertimo lytiškai santykiuoti sudėtį, kuri apibūdinama kaip „tas, kas grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomumu, privertė jį lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu“.⁷⁶

Kai kurie šios normos požymiai visiškai sutampa su žmogaus veiksmų laisvės varžymo požymiais: *vertimas, grasinimas smurtu, psichinė prievarta*. Siekiant tinkamai įvertinti padarytą veiką būtina išanalizuoti šias veikas skiriančius požymius.

Nusikalstama veika, numatyta LR BK 151 str., kaip vertybę saugo ne tik žmogaus valios, bet ir *žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę*. Privertimo lytiškai santykiuoti norma šiuo atveju yra siauresnės apimties negu žmogaus veiksmų laisvės varžymo norma.

Siekiant teisingai atriboti šias veikas svarbu pažymėti, kad LR BK 151 str. dispozicijoje nurodytas ne bet koks *vertimas elgtis prieš savo valią*, o konkretus privertimas *patenkinti lytinę aistrą* reikalaujant iš nukentėjusio asmens seksualinio pobūdžio elgesio: *atlikti natūralų, analinį, oralinį lytinį santykiavimą, masturbotis, šokti striptizą ir pan.* Šis seksualinis elgesys gali būti susijęs su nukentėjusio asmens ir kaltininko fiziniu kontaktu, bet gali būti ir nesusijęs. *Privertimo* požymis rodo, kad veika pagal LR BK 151 str. yra laikoma baigta, jeigu, kaltininkas priverčia kitą asmenį su juo lytiškai santykiuoti, t. y. „auka palūžo“. Šiuo atveju užtenka, kad būtų įrodytas aukos valios palaužimas. Tuo tarpu seksualiniai santykiai tarp kaltininko ir aukos yra visiškai nebūtinai, nors šios aplinkybės buvimas palengvintų įrodinėjimo procesą.⁷⁷ Tuo tarpu žmogaus veiksmų laisvės varžymas, kaip esame anksčiau minėję darbe, yra laikomas baigtu nuo nukentėjusio asmens supažindinimo su *reikalavimo turiniu*. Galime teigti, kad šios dvi veikos iš esmės skiriasi savo *veikos* požymio samprata.

Tačiau teisminėje praktikoje daugiausia šių normų atribojimo problemų kyla ne tada, kai privertimas lytiškai santykiuoti yra baigta veika, o kai yra pasikėsinimas priversti lytiškai santykiuoti, t. y. auka buvo verčiama tenkinti lytinę aistrą, tačiau tai daryti atsisakė, jeigu nėra seksualinio prievartavimo ar išžaginimo požymių, pvz:

Pakruojo apylinkės teismo L. M, A.G ir R.G buvo nuteisti pagal LR BK 148 str. už tai, kad 2004 m. liepos 17 d. Pakruojo r. Lygumų km., Pakruojo g., būdami girti, panaudodami fizinę prievartą nukentėjusiajai E. D., nuo ikiteisminio tyrimo nenustatytos valandos iki 2004 m. liepos 18 d., tiksliai nenustatytos valandos, neleido nukentėjusiajai E. D. apsirengti, be to, 2004 m.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII –1968 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89 – 2741.

⁷⁷ Fedosiuk O. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kvalifikavimas // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisijungta 2006 10 21.

liepos 17 d., ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą valandą tame pačiame bute reikalavo E. D. nuogai šokti striptizą.⁷⁸

Byloje nustatyta, kad tokiam kaltininkų reikalavimui nukentėjusioji *aktyviai priešinosi*.

Nors teismas šią veiką įvertino kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą, tačiau yra pagrindo abejoti tokiu šios veikos įvertinimu. Abejonių kelia kai kurios šios bylos aplinkybės.

Visų pirma, dėl paties reikalavimo. Reikalavimas šokti striptizą, mūsų nuomone, nėra žmogaus veiksmų laisvės varžymo sudėties požymis. Šį reikalavimą sąlyginai galime pavadinti „specialiu“ reikalavimu, kuris atitinka prieš tai aptartą *seksualinio pobūdžio elgesio* sampratą. Pateiktu atveju padaryta veika turėtų būti įvertinta kaip pasikėsinimas lytiškai santykiauti pagal LR BK 151 str. Tačiau aprašytoje veikoje nurodyta, kad prieš auką buvo pavartota *fizinė prievarta*. Siekiant teisingai įvertinti padarytą veiką svarbu išsiaiškinti, ką reiškia *fizinės prievartos* sąvoka, ar ji tapati *fizinio smurto* sąvokai, ar ne?

Fizinės prievartos požymis tiesiogiai yra nurodytas tik savavaldžiavimo (LR BK 294 str. 2 d.) ir įtraukimo į prostituciją (LR BK 308 str.) normų sudėtyse. Mūsų nuomone, sąvoka *fizinė prievarta* yra perteklinė ir tapati *fizinio smurto* sampratai, pateiktai šio darbo 2.1.4 poskyryje. Beveik neįmanoma sugalvoti situacijos, kad fizinis poveikis nukentėjusiam asmeniui galėtų būti vertintinas kitaip negu fizinis smurtas. Teismas šiuo atveju vertindamas padarytą veiką ne visai tiksliai pavartojo sąvoką *fizinė prievarta*. Turėjo būti nurodytas *fizinio smurto* požymis. Privertimo lytiškai santykiauti sudėtis nei *fizinės prievartos*, nei *fizinio smurto* požymio nenumato. Lieka visai neaišku, kaip vertinti šią veiką? Byloje nustatyta, kad prieš nukentėjusiąją buvo panaudotas fizinis smurtas, jai buvo neleidžiama apsirengti, o vėliau buvo pareikštas reikalavimas šokti striptizą. Tačiau byloje nėra nustatyta, kad nukentėjusiajai šia veika būtų buvęs padarytas koks nors kūno sužalojimas, todėl galima teigti, kad panaudotas fizinis smurtas gali būti traktuojamas kaip psichinė prievarta. Naudojant fizinę prievartą buvo siekiama įbauginti auką reikalaujant šokti striptizą. *Reikalavimas šokti striptizą* niekaip neatitinka žmogaus veiksmų laisvės varžymo sudėties požymių. Kadangi auka tokiam reikalavimui nepakluso ir striptizo nešoko, todėl veika nebuvo baigta ir gali būti kvalifikuojama tik kaip pasikėsinimas priversti lytiškai santykiauti pagal LR BK 151 str.

LR BK 151 str. normoje nurodytas dar vienas specialus požymis, padedantis šią normą atriboti nuo žmogaus veiksmų laisvės varžymo, t. y. *pasinaudojimas nukentėjusio asmens priklausomumu nuo kaltininko*. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje toks požymis nenumatytas.

Pasinaudojimas priklausomumu — tai specifinė psichinės prievartos rūšis, kai nukentėjusiajam tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, jog norėdamas išvengti tam

---

⁷⁸ Šiaulių apygardos baudžiamoji byla Nr. 1A–218–116/2005.

tikrų nemalonumų jis privalo paklusti kaltininko valiai ir patenkinti jo seksualinius norus. *Priklausomumas* suponuoja tokius santykius tarp žmonių, kai vieno žmogaus gerovė priklauso nuo kito žmogaus geros valios. Juridinę reikšmę turi tik teisinis priklausomumas.⁷⁹

LAT Senatas nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ nurodo detalią pasinaudojimo priklausomumu požymio sampratą: *pasinaudojimas asmens priklausomumu kyla dėl giminystės (vaikai priklausomi nuo tėvų), santuokos, tarnybos (viršininkas ir sekretorė, darbdavys ir samdomas darbuotojas), materialinės priklausomybės (asmuo teikia materialinę paramą nukentėjusiajam) ir pan.*⁸⁰ Verta pažymėti, kad taikant šį požymį praktiškai labai svarbu atsižvelgti į socialinį – moralinį veikos konspektą, pvz., sutuoktinis verčia kitą sutuoktinį lytiškai santykiauti. Pagal teisminę praktiką tokia veika turėtų būti pripažinta privertimu lytiškai santykiauti, tačiau pateikiant veikos įvertinimą turi būti atsižvelgta ne tik į tai, kad buvo panaudota psichinė prievarta, bet ir į tai, kad verčiant lytiškai santykiauti buvo pasinaudota priklausoma padėtimi, bet ne dėl kitų aplinkybių, pvz., noro įsiteikti.

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju kaltininkas nesinaudoja asmens priklausomumu. Šis požymis normoje nenumatytas. *Pasinaudojimas priklausomumu* tarsi lemia „lengvesnį“ ir kartu pavojingesnį šios nusikalstamos veikos padarymo būdą. Juk kai nukentėjęs asmuo yra priklausomas nuo kaltininko, jį yra lengviau priversti vykdyti reikalavimą. Tuo tarpu žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju nukentėjusio asmens priklausomumas yra visai nesvarbus, jeigu pvz., vyras varžo žmonos veiksmų laisvę, teisinis santykis tarp jų yra visiškai nesvarbus, nes LR BK žmogaus veiksmų laisvės varžymas saugo bet kurio žmogaus veiksmų laisvę. Visiškai nesvarbu koks asmuo yra supažindintas su reikalavimu – teisiškai susijęs su kaltininku ar ne.

Aptarę šias dvi nusikalstamas veika matome, kad jos skiriasi saugomomis vertybėmis, baigtumo momentu (privertimo požymiu). Skiriasi šių veikų įgyvendinimo pobūdis, t. y. LR BK 151 str. numato ne bet koks vertimą, o vertimą *tenkinti lytinę aistrą*. Be to žmogaus veiksmų laisvės varžymo sudėtis nenumato *pasinaudojimo priklausomumu* požymio. Esant šių normų konkurencijai taikomas LR BK 151 str., nes ši norma numato specialų vertimą elgtis prieš savo valią.

⁷⁹ Fedosiuk O. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kvalifikavimas // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisiųjungta 2006 10 22.

⁸⁰ LAT Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“. 2004 m. gruodžio 30 d. Nr. 49 // Teismų praktika. 2005. T. 22.

3.3. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir poveikis liudytojui, nukentėjusiajam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui

Poveikis liudytojui, nukentėjusiajam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui numatytas LR BK 233 str. 1 d. Ši veika priskiriama prie nusikalstamų veikų *teisingumui*. Šios normos paskirtis – užtikrinti normalią, efektyvią teisėsaugos institucijų, teismų veiklą, teisingą ir objektyvų procesą. LR BK 233 str. 1 d. saugoma vertybė labai skiriasi nuo žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos saugomos *žmogaus valios laisvės*.

LR BK 233 str. 1 d. normos dispozicijoje nurodyta, kad „*poveikiu liudytojui, nukentėjusiajam, ekspertui, specialistui ar vertėjui yra pripažįstamas siekimas bet koku būdu paveikti liudytoją, nukentėjusįjį asmenį, ekspertą, specialistą ar vertėją, kad šie ikiteisminio tyrimo metu, teisme ar Tarptautiniame Baudžiamajame Teisme duotų melagingus parodymus, išvadas, paaiškinimus arba trukdymas pagal šaukimą atvykti pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą į teismą ar į Tarptautinį Baudžiamąjį Teismą*“.⁸¹ Ši veika gali būti padaryta naudojant psichinę prievartą ir verčiant asmenį elgtis prieš savo valią, t. y. duoti melagingus parodymus. Dėl *vertimo elgtis prieš savo valią* norma tampa labai panaši į žmogaus veiksmų laisvės varžymą. Tinkamai atriboti šias veikas kartais sudėtinga ir teismams.

*Vilniaus m. 1 – ojo. apylinkės teismo nuosprendžiu L. Š. buvo nuteista už tai, kad „laikotarpiu nuo 2004 m. sausio mėn., iki 2004 m. gegužės mėn., po to kai buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas baudžiamojoje byloje Nr. 10-2-693-03 dėl viešosios tvarkos pažeidimo bei pasipriešinimo policijos pareigūnams, adresu Paberžės g., Vilniuje siuntė liudytojui bei nukentėjusiajam V.P. laiškus ir raštelius, kuriuose nurodyta: „bylos stabdyk“, „jėgos nelygios“, atsiimk visus skundus - ramybė visiems, o svarbiausia tau“, „atsiimk savo nesąmoningą rašliavą“, bus panaudota jėga“ ir pan. Be to, grasindama ir reikalaujama pakeisti parodymus baudžiamojoje byloje savo naudai, reikalaujama atsiimti pareiškimus, 2004-02-01, apie 21 val. prie Nacionalinio operos ir baleto teatro , esančio Vienuolio g. 1, Vilniuje, per prievartą įsikibusi į parankę reikalavo eiti kartu su ja.*⁸²

Manome, kad teismas visiškai pagrįstai šią veiką įvertino kaip poveikį liudytojui ir nukentėjusiajam pagal LR BK 233 str. 2 d.⁸³. Bet verta pažymėti, kad šios normos pavadinimas – *poveikis liudytojui, nukentėjusiam asmeniui, ekspertui, specialistui ar vertėjui* ne visai tiksliai atitinka jos turinį. Šios normos dispozicija tarsi nurodo, kad paveikti liudytoją ar nukentėjusį asmenį galima tik verčiant duoti melagingus parodymus ar trukdant jiems atvykti į teisėsaugos institucijas ar teismą. Kaip tada vertinti situaciją kai pvz., nukentėjęs asmuo verčiamas atsiimti pareiškimą? Iš gramatinio šios normos aiškinimo galime daryti išvadą, kad toks vertimas jau

⁸¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII – 1968 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89 – 2741.

⁸² Vilniaus m. 1 – ojo. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-00133-203/2006.

⁸³ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII – 1968 // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 89–2741.(2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968 įstatymo redakcija).

nėra nusikalstamas? Manome, kad šią normą verta aiškinti plečiamai. Tai teismas šiuo atveju ir padarė. Šios normos esmė yra bet koks neteisėtas poveikis tam tikrą teisinį statusą baudžiamajame procese turinčiam asmeniui. Todėl verta pasvarstyti, ar nederėtų atsisakyti tokių apibrėžtų poveikio būdų, kokie yra nurodyti šioje normoje, tiesiog sutrumpinant šios normos dispoziciją: „tas, kas bet koku būdu siekė paveikti ...“. Be abejo, tai tik pasiūlymas reikalaujantis detalesnės analizės, kuri nėra šio darbo tikslas.

Tačiau kitos bylos aplinkybės rodo, kad kartais gali kilti sunkumų atribojant žmogaus veiksmų laisvės varžymą ir veiką, numatytą LR BK 233 str. Teismas tuo pačiu nuosprendžiu L. Š. pripažino kalta dar ir pagal LR BK 148 str. 1 d. dėl tokios veikos:

Kaltinamoji 2004-01-04 paliko raštelius V. P. buto duryse, kuriuose nurodo, kad „atsiimk, savo nesąmoningą rašliavą“, „jokie pareigūnai nesugebės mūsų santykių išspręsti .....P. S. Nenešiot lapelių, jie juk skirti Tau, o ne kitiems ... B.Bylos-stabdyk“, „Nedrįsk, nunešti šių raštelių“, „Jėgos nelygios“, „Tiesa bus pažadu – stabdyk ...“, „atsiimk visus skundus - ramybė visiems, o svarbiausia yra Tau P. S. Priešingu atveju b. byla „Šunims, kurie mane spardė ir gavo ...“;

2004-01-07 paliko raštelį V. P. buto duryse, kuriame nurodo, kad „Pasiimk savo vėjus“;

2004-01-07 paliko ant V. P. buto durų rankenos krepšį, kuriame buvo mobilaus ryšio telefonas, pakrovėjas, saldainiai, atvirukas, kuriame nurodyta „nepalikau ir nepaliksiu tavęs ramybėje“, „palik savo popierinę žmonelę R. M., palik gėjus, palik viską“;

2004-02-13 „Radvilų“ vidurinės mokyklos esančios Gelvonų g. Vilniuje, direktoriui G. P. pateikė pareiškimą, melagingai nurodydama, kad mokytojas V. P. Elgiasi chuliganiškai, ją reketuoja, grubiai elgiasi, taip pat direktoriui pareiškė, kad V. P. yra netinkamos seksualinės orientacijos, todėl negali dėstyti mokiniams;

2004-03-04 po spektaklio „Rigoletas“, pertraukos metu, per teatro darbuotoją A. B. įteikė voką su rašteliais, kuriuose nurodoma „nelakstyk - paskusiu direktoriui, prarasi tas 0,5 etato...“, „berniukus nusamdysiu – pamokys“, bus tau šakės“;

2004-03-13 apie 19 val. namo laisvės pr., Vilniuje laiptinėje per tyrimo metu nenustatytą asmenį R. M. P. įteikė „R ir V. P.“ adresuotą laišką, kuriuo reikalauja tapti V. P. žmona.

Iš viso per minėtą laikotarpį L. Š. perdavė per pašalinius asmenis, palikinėjo V.P. pašto dėžutėje, palikinėjo prie V. P. buto durų ne mažiau 52 laiškus, atvirukus, nuotraukų ir vokų su užrašais bei kitokių raštelių, reikalaujama bendrauti bei palaikyti santykius su ja, nutraukti ryšius su žmona.

Be to skambinédama į V. P. Petkevičiaus buto esančio Paberžės g., Vilniuje duris vakarais ir naktimis, persekiodama jį Nacionaliniame operos ir baleto teatre esančiame Vienuolio g., Vilniuje, pastoviai skambinédama jam telefonu Nr. bei siųsdama šiuo telefonu žinutes, grasindama už nepaklusnumą panaudoti fizinį smurtą, grasindama nepalikti ramybėje, ir tuo būdu naudodama psichinę prievartą reikalavo iš V. P. prieš jo valią elgtis pagal jos nurodymus – bendrauti bei palaikyti su ja artimus santykius.

Iš nurodytų bylos aplinkybių matome, kad teismas L. Š. padarytus veiksmus vertino kaip idealiąją nusikalstamų veikų sutaptį, t.y. kai asmuo vienu poelgiu padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų, numatytų skirtinguose Baudžiamojo kodekso straipsniuose.⁸⁴ Mūsų nuomone, teismas vertindamas šią veiką suklydo.

⁸⁴ Nevera A. Nusikalstamų veikų idealiosios ir realiosios sutapties atribojimo ir bausmių skyrimo problemos // Jurisprudencija. 2006, Nr. 7 (85), P. 26.

Aprašytoje veikoje nurodyta, kad buvo panaudota *psichinė prievarta*. LR BK 233 str. 3 d. dispozicija nenumato jokių psichinės prievartos ypatumų, pvz., grasinimo smurtu. Galime teigti, kad šioje normoje nurodytas *psichinės prievartos* požymis apima įvairaus turinio grasinimus, t. y. kaip ir žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje. Tačiau *psichinė prievarta* šiuo atveju kaip poveikis asmeniui naudojama ne prieš bet kokį žmogų, o turintį tam tikrą procesinį — teisinį statusą, t. y. *nukentėjusį asmenį, liudytoją* ir pan. Teismas šią aplinkybę tiesiog „pamiršo“. Ši svarbi aplinkybė neleidžia veikos vertinti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymo. Mūsų manymu, aprašytai situacijai už neleistiną poveikį nukentėjusiam asmeniui ar liudytojui turėjo būti pritaikyta „siauresnės“ apimties norma, t. y. LR BK 233 str. 1 d. Teismas vertindamas šią veiką kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą neatsižvelgė į kaltininkės kaltę. Iš nurodytų aplinkybių matyti, kad buvo veikama tiesiogine tyčia, kaltininkė suprato asmens teisinį statusą, t. y. grasinimai prasidėjo tada, kai jai buvo iškelta baudžiamoji byla dėl viešosios tvarkos pažeidimo, kurioje asmuo, kuriam ji siuntinėjo laiškus, buvo pripažintas nukentėjusiu asmeniu bei liudytoju. Kaltininkė to negalėjo nežinoti, nes pati buvo pripažinta įtariamąja toje byloje. Ji suprato, kad grasinimus naudoja prieš nukentėjusį asmenį bei liudytoją. Mūsų manymu, norma, numatyta LR BK 233 str., yra „specialioji“ žmogaus veiksmų laisvės varžymo normai ir apima šios normos požymius. Aprašytos veikos turėjo būti pripažintos kaip padarytos vieninga tyčia, siekiant vieno rezultato ir įvertintos tik pagal LR BK 233 str. 3 d., nekvalifikuojant atskirai dar ir pagal LR BK 148 str. 1 d.

Praktikoje atribojant veikas numatytas LR BK 233 str. ir LR BK 148 str. ypač daug dėmesio turi būti skiriama asmens, prieš kurį nukreipta veika, teisiniam — procesiniam statusui (nukentėjęs asmuo, liudytojas ir pan.). Taip pat labai svarbu atsižvelgti į subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius: *kaltę* ir *tikslą*. Esant šių normų konkurencijai padaryta veika kvalifikuojama tik pagal LR BK 233 str. atitinkamą dalį.

3.4. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir turto prievartavimas

Anksčiau darbe esame minėję, kad turto prievartavimo sudėtis, numatyta LR BK 181 str. 1 d. apima visus pagrindinius objektyviuosius ir subjektyviuosius žmogaus veiksmų laisvės varžymo (LR BK 148 str.) požymius: *psichinę prievartą, neteisėtą vertimą, reikalavimą, grasinimus* ir kt.

Pagal pačią seniausią teoriją turto prievartavimas yra vertimas kitą asmenį išduoti daiktą (vok. *Sacherpressung*).⁸⁵ Pagrindinis dalykas, kurį siekiama įgyti prievartaujant turta, yra *turtinė nauda*. LAT Senatas 1996 m. išaiškiniame nurodyta, kad kaltininkas gali reikalauti: *nukentėjusiajam nuosavybės teise priklausančio, jam patikėto ar jo žinioje esančio turto, teisės į turta, atlikti turtinio pobūdžio veiksmus ar susilaikyti nuo jų*.⁸⁶ Kad prievartaujant turta galima reikalauti ne tik pinigų, patvirtina ir teismų praktika, kuri remiasi šiuo išaiškiniu.

*Kauno apygardos teismo nuosprendžiu L. B., G. K. ir V. V. nuteisė už tai, kad, 1999 m. kovo 14 d. bute esančiame Kauno m., Baltų pr., apie 13 val., būdami išprovokavę A. S. padaryti kūno sužalojimą G. K., reikalavo iš A. S. perduoti 6000 JAV dolerių arba teisę į jo nekilnojamąjį turta – gyvenamąjį namą ir pastatus, esančius Marijampolės raj. Plutiškių km., kaip atlyginimą už G. K. sužalojimą šantažuojant duoti eigą tariamai policijai pateiktam pareiškimui ir vaizdajuostei, kurioje užfiksuotas momentas, kaip A. S. peršauna G. K. koją. Realių grasinimų įtakoje 1999 m. kovo 15 d. Marijampolės m., P. Butlerienės g., esančiame Marijampolės 2-jame notarų biure A. S. ir G. K. pasirašė sodybos Plutiškių km., kurios vertė 15 000 Lt, pirkimo - pardavimo sutartį, šis nekilnojamasis turta perėjo G. K. nuosavybėn ir taip A. Simonavičiui buvo padaryta didelė materialinė žala.*⁸⁷

Šis LAT Senato pateiktas išaiškinimas buvo parengtas dar galiojant senajam Baudžiamajam kodeksui, todėl ne visai atspindi šiuo metu galiojančio BK 181 str. nurodytą turto prievartavimo sampratą.

Teisinėje literatūroje yra įvairių nuomonių, ko gali būti reikalaujama prievartaujant turta. Vieni autoriai nurodo, kad turto prievartavimas apsiriboja reikalavimu perduoti turta, teisę į turta ar atlikti kitokius turtinio pobūdžio veiksmus.⁸⁸ Kiti pažymi, kad turto prievartavimu apskritai yra reikalaujama patenkinti ekonominius interesus.⁸⁹

Atsižvelgdami į LR BK 181 str. konstrukciją pritariame nuomonei tų autorių, kurie nurodo, kad turto prievartavimo atveju kaltininkas gali reikalauti bet kokios *turtinės naudos: materialaus turto, turtinių teisių suteikimo arba išvengimo, turtinių interesų patenkinimo ar kitų turtinio pobūdžio veiksmų atlikimo*. Būtent *turtinės naudos* reikalavimas yra esminis požymis, skiriantis šią veiką nuo žmogaus veiksmų laisvės varžymo. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos konstrukcijoje *turtinės naudos* reikalavimo požymis nėra numatytas, todėl jeigu kaltininkas reikalauja, pvz., sumokėti pinigus, perleisti nekilnojamąjį turta, atsisakyti gražinti skolą ar pan., toks reikalavimas bus kvalifikuojamas pagal LR BK 181 str., kuris numato specialų vertimą elgtis prieš savo valią, t. y. sumokėti tam tikrą sumą pinigų, perleisti tam tikrą turta, pasirašyti paskolos gražinimo susitarimą ir pan.

⁸⁵ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 193.

⁸⁶ LAT Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. Nr. 43 // Teismų praktika. 1996. T. 3 – 4.

⁸⁷ LAT kasacinė nutartis Nr. 2K-249/2003.

⁸⁸ Гаухман Л. Д., Максимов С. В. Ответственность за преступления против собственности, 2-е издание исправленное, М., 2001, АО „Центрр ЮрИнфоР“, P. 119.

⁸⁹ Jefferson M., Criminal Law, Sixth edition, MA (Oxon), BCL Senior Lecturer ir law University of Sheffield, P. 517.

Teismų praktikoje gali pasitaikyti tokių atvejų, kai reikalavimo *turtinis pobūdis* yra neaiškus pvz., verslininkas reikalauja iš kito verslininko perkelti savo verslą į kitą miestą arba išvis nutraukti veiklą, nes kitu atveju „brangiai už tai sumokėsi“. Tokią situaciją būtų galima vertinti ir kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą (užsiimti verslu) ir kaip turto prievartavimą (mokėk ir galėsi toliau dirbti). Viskas priklauso nuo veikos konteksto ir kaltininko tyčios įvertinimo. Ar toks reikalavimas buvo bendro pobūdžio, pvz., pasakytas iš pykčio, nes jie jau seniai dėl ko nors konfliktuoja, ar tai vis dėlto reikalavimas mokėti duoklę už „stogą“. Čia reikia pažymėti, kad turto prievartavimo sudėtis apima ir reikalavimą *atlikti kitus turtinio pobūdžio veiksmus arba nuo jų susilaikyti*. Todėl reikalavimą pasitraukti iš verslo taip padidinant pajamas kitam verslininkui sudėtinga įvertinti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą.

Nors teismų praktikoje dar nepasitaikė, tačiau turto prievartavimo ir žmogaus veiksmų laisvės varžymo normų atribojimo problemų gali kilti ir, pvz., tokiose situacijose: asmuo buvo nuteistas už prekybą narkotikais, tačiau atlikęs bausmę jis vėl užsiima šiuo „verslu“, o jo buvęs bendrininkas pareikalauja mokėti duoklę už tai, kad jis nepraneš apie tai teisėsaugos institucijoms. Nors pinigų kilmė ir neaiški (tikriausiai jie gauti už narkotikus), tačiau įstatymas gina nuosavybės teisę į turta, kol oficialiu teisės aktu ši teisė nepaneigta ir be to šiuo atveju vertinama kaltininko, o ne nukentėjusiojo veika.⁹⁰ Todėl tokią veiką reikėtų vertinti kaip turto prievartavimą. Bet jeigu byloje vis dėlto pavyktų nustatyti, kad buvo kėsintasi į neteisėtas nukentėjusio asmens turtines teises ar interesus, tokio reikalavimo pripažinti *turtiniu* negalima ir veiką būtina vertinti, kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą. Kaip tai galėtų būti įgyvendinama praktikoje, sunku pasakyti.

Žmogaus veiksmų laisvės varžymo sudėtyje yra pabrėžtas reikalavimas atlikti *neteisėtus veiksmus, susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo* ar *kitaip elgtis pagal kaltininko nurodymą*, tuo tarpu turto prievartavimui yra būdingas konkretus *turtinio pobūdžio* reikalavimas, todėl galime daryti pagrįstą išvadą, kad turto prievartavimo norma yra *specialioji* žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos atžvilgiu.

3.5. Žmogaus veiksmų laisvės varžymas ir įtraukimas į prostituciją

Lietuvos baudžiamajame kodekse kaip nusikalstama veika dorovei yra numatytas *įtraukimas į prostituciją*. LR BK 308 str. nurodyta, kad „*tas, kas įtraukė asmenį į prostituciją*“. Antroji šio straipsnio dalis numato veiką kvalikuojančius požymius:

---

⁹⁰ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002 P. 78.

1. nukentėjusio asmens tarnybinis arba materialus teisinis priklausomumas;
2. fizinės ar psichinės prievartos ar apgaulės panaudojimas darant nusikalstamą veiką;
3. mažamečio įtraukimas į prostituciją.

Psichinės prievartos ir neteisėto vertimo požymiais ši norma panaši į žmogaus veiksmų laisvės varžymo normą. Tačiau šios normos turi ir savų ypatumų.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad jos saugo skirtingas vertybes. Įtraukimo į prostituciją pagrindinė saugoma vertybė yra *visuomenės priimtose seksualinių santykių normos*, žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju – *asmens valios laisvė*. Šiuo požiūriu normos yra visiškai skirtingos. Galime teigti, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymo norma „leidžia“ elgtis kaip nori, o įtraukimo į prostituciją norma leidžia tik tokį elgesį, kuris atitinka visuomenės nustatytus standartus.

Pagrindinis kriterijus prievartiniuose veiksmuose, lemiantis įtraukimo į prostituciją sudėties buvimą, yra kito asmens *skatinimas užsiimti prostitucija*.

Skatinimo požymis yra aiškinamas kiek kitaip negu *vertimo* elgtis prieš savo valią požymis. Vertimas elgtis prieš savo valią žmogaus veiksmų laisvės varžymo normoje visada yra susijęs su psichine prievarta, tuo tarpu *skatinimas užsiimti prostitucija* gali pasireikšti tiek atvirais siūlymais, tiek ir netiesioginiu skatinimu, pvz., parodydamas tokios veikos pranašumus. *Skatinimas* neturi tokio bauginamojo poveikio kaip *psichinė prievarta*, tačiau šis veiksmas vis dėlto yra prievartinis ta prasme, kad jis sukeliama dirbtinai ir nenatūralus pačiam nukentėjusiam asmeniui.⁹¹ *Skatinimas* ir *psichinė prievarta* kaip veikų požymiai panašūs tuo, kad tai yra procesai, galintys vykti ilgą laiką. Tačiau šie požymiai padarytą veiką padeda atriboti nuo žmogaus veiksmų laisvės varžymo tik tada, kai veika atitinka LR BK 308 str. 1 d., nes antroje šio straipsnio dalyje yra numatytas ir *psichinės prievartos* požymis.

Įtraukimu į prostituciją yra skatinama ne bet kokia veikla, o *prostitucija*. LR BK 308 str. 2 d. nurodytas *vertimas* verstis prostitucija kai kuriais atvejais sukelia problemų atribojant šią veiką nuo žmogaus veiksmų laisvės varžymo.

Tarptautinių žodžių žodyne žodžio *prostitucija* (lot. *prostitutio* – *viešai išstatai*) reikšmė yra nurodyta kaip *lytinis santykiavimas arba kūno pasiūla gašlumui tenkinti už materialinį atlyginimą*.⁹² Panaši tik detalesnė prostitucijos samprata yra nurodoma ir teisinėje literatūroje – tai nevienkartiniai seksualiniai santykiai už atlyginimą.⁹³ Prostitucija – tai veikla,

⁹¹ Fedosiuk O. Nusikaltimais dorovei // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisijungta 2006 10 22

⁹² Tarptautinių žodžių žodynas / Redaktorių kolegija: A. Bandorienė, V. Bogušienė, E. Dagytė ir kt.;- 3-as leidimas – Vilnius: Alma littera 2004. P. 608.

⁹³ Pavilonis V, Abramavičius A, Bieliūnas E. ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 306.

už pinigus arba kitokią turtinę naudą lytiškai santykiaujant ar kitaip tenkinant kitų asmenų lytinę aistrą.⁹⁴ Tokios prostitucijos sampratos, manytume, visiškai užtenka šiai veikai apibūdinti.

Šias dvi normas lengviau atriboti, kai nusikalstama veika numatyta LR BK 308 str., yra baigta, t. y. asmuo yra *įtrauktas į prostituciją*. Asmens *įtraukimo* požymis rodo tam tikras pasekmes. Nusikalstama veika, numatyta LR BK 308 str., yra laikoma baigta ne nuo supažindinimo su reikalavimu verstis prostitucija momento (žmogaus veiksmų laisvės varžymo baigtumo momentas), o nuo to momento, kai asmuo pradeda *verstis prostitucija*. Žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju nusikalstamos pasekmės lieka už nusikalstamos veikos ribų, todėl jeigu asmuo buvo priverstas užsiimti prostitucija, veika bus kvalifikuojama tik pagal LR BK 308 str. atitinkamą dalį, o ne kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymas.

Sudėtingas atvejis yra tada, kai asmuo yra verčiamas užsiimti prostitucija, tačiau kaltininkui nepavyksta iki galo įgyvendinti savo sumanymo, pvz., nukentėjęs asmuo pasiskundžia teisėsaugos institucijoms. Šiuo atveju galime kalbėti apie pasikėsinimą įtraukti į prostituciją. Tačiau pasikėsinimo atveju yra daug sunkiau įrodyti, kad buvo siekiama įtraukti į prostituciją, nes visiškai neaišku, kaip įrodyti patį *prostitucijos* požymį, jeigu nukentėjęs asmuo nėra gavęs pinigų už lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą. Tokia situacija teisminėje praktikoje, mūsų nuomone, būtų vertinama kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymas. Pasikėsinimą šiuo atveju sudėtinga įrodyti.

Įtraukimo į prostituciją atveju kaltininkas turi suvokti, kad verčia kitą asmenį lytiškai santykiuoti ar kitais būdais tenkinti lytinę aistrą. Šiuo atveju yra visiškai nesvarbu, kaip kaltininkas suvokią tokią veiklą kaip *prostituciją* pvz., jam tokia veikla gali atrodyti kaip „normalūs“ darbiniai santykiai. Šiuo atveju visai pakanka kaltininko supratimo apie tai, kas, pvz., yra lytinis aktas. Tuo tarpu žmogaus veiksmų laisvės varžymo atveju užtenka suvokti, kad jis asmenį verčia neteisėtai elgtis ir apskritai varžo jo laisvę. Paprastai kaltininkas priverstęs kitą asmenį verstis prostitucija dėl to dar gauna ir materialinės naudos, todėl labai dažnai atsakomybė jam kyla ir pagal LR BK 307 str.

Teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai asmuo yra verčiamas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti kitų asmenų seksualinius įgeidžius ne už pinigus, o pvz., už tariamą skolą. Tokios veikos negalėsime vertinti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymo, tačiau ji gali atitikti kitas BK numatytas veikas – LR BK 149 str., 150 str., 151 str. ar 153 str.

Apibendrinami galime teigti, kad veiką, numatytą LR BK 308 str., nuo žmogaus veiksmų laisvės varžymo skiria šių normų *saugomos vertybės, skatinimo, įtraukimo, prostitucijos* požymiai. Taip pat skiriasi kaltininko padarytos veikos kaip vertimo elgtis prieš savo valią suvokimas.

---

⁹⁴ Fedosiuk O. Nusikaltimais dorovei // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm. Prisijungta 2006 10 22.

Praktiškai neįmanoma įrodyti pasikėsimo įtraukti į prostituciją, todėl tokiu atveju siekiant, kad kaltininkas neišvengtų baudžiamosios atsakomybės, padarytą veiką būtina vertinti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą pagal LR BK 148 str.

Esant šių normų konkurencijai yra taikomas LR BK 308 str.

IŠVADOS

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 str. numato naują nusikalstamos veikos sudėtį, kurios prieš įsigaliojant šiam kodeksui nebuvo, — *žmogaus veiksmų laisvės varžymą*. Ši norma apibrėžia, uždraudžia ir numato baudžiamąją atsakomybę už veiką, kuria kėsিনamasi į žmogaus laisvę pasirinkti savo elgesį. Šios normos atsiradimas Baudžiamajame kodekse yra vertintinas pozityviai, kadangi tai atitinka tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus ir užpildo iki tol buvusią didelę Baudžiamojo kodekso spragą.

2. Įvertinti padarytą veiką kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą padeda jos saugoma vertybė — *žmogaus laisvę pasirinkti savo elgesį*. Ši vertybė turi būti aiškinama pakankamai plačiai — *kaip visiška, niekieno nevaržoma ir įstatymiškai apibrėžta žmogaus laisvę pasirinkti savo elgesio variantą*. Asmuo baudžiamojon atsakomybėn už neteisėtą elgesį ir visuomenei pavojingą elgesį nebus traukiamas nustačius, kad tokį jo elgesį lėmė kaltininko panaudota psichinė prievarta. Kvalifikuojant padarytą veiką pagal LR BK 148 str. yra svarbu atsižvelgti į šios normos saugomą vertybę, kadangi jos daugiau nesaugo nė viena Baudžiamojo kodekso norma. Šie ypatumai padeda padarytą veiką vertinti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą.

3. Vertinant, ar padaryta veika atitinka žmogaus veiksmų laisvės varžymo sudėtį, ypač svarbu dėmesį atkreipti į psichinės prievartos požymio problematiką šioje normoje. Psichinės prievartos požymis teisinėje literatūroje yra aiškinamas labai plačiai ir įvairiai, tačiau vertinant ar panaudota prievarta atitinka psichinės prievartos požymį, nurodytą šioje normoje, būtina atsižvelgti į kelis esminius jos ypatumus: *fizinį smurtą* kaip bauginimo priemonę ir jos panaudojimą prieš aukos *artimuosius*. Šie požymio ypatumai tampa vieninteliu kriterijumi leidžiančiu žmogaus veiksmų laisvės varžymą atriboti nuo dalies Baudžiamajame kodekse numatytų normų ir teisingai ją įvertinti.

4. Siekiant teisingai kvalifikuoti padarytą veiką kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą padeda šios veikos *baigtumo momentas*. Ši veika turi būti laikoma baigta nuo asmens supažindinimo su reikalavimo turiniu momentu. Nuo šio momento kilusios pasekmės reikalauja atskiro teisinio jų įvertinimo, nes jos nėra veikos, numatytos LR BK 148 str., sudėties požymis.

5. Sudėtingas ir praktiškai sunkiai įgyvendinamas yra juridinio asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 148 str. 3 d. Taip yra dėl to, kad tarp *intereso* ir *naudų* yra labai menka riba. Juridinių asmenų patraukti atsakomybėn už žmogaus veiksmų laisvės varžymą galima tik nustačius, kad fizinis asmuo veikė juridinio asmens *interesais*. Praktikoje LR

BK 148 str. 3 d., mūsų nuomone, gali būti pritaikytas tik *religinėms bendrijoms* ar *bendruomenėms*.

6. Įvertinti padarytą veiką kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą padeda ne tik tinkamas šios veikos sudėties požymių aiškinimas, bet ir santykio su kitomis LR BK numatytais normomis nustatymas.

7. Žmogaus veiksmų laisvės varžymą ir nusikalstamas veikas, numatytas LR BK 151 str. ir BK 153 str., padeda atriboti *reikalavimo pobūdis*, t. y. šiose normose yra numatytas ne abstraktus reikalavimas elgtis prieš savo valią, o reikalavimas atlikti — *tvirkinimo veiksmus* ar *lytiškai santykiauti*. Be to, šias veikas tinkamai kvalifikuoti padeda nukentėjusio asmens *mažametystės* ar *pasinaudojimo priklausomumu* požymis. Esant šiems požymiams yra svarstytinas klausimas dėl veikos įvertinimo ne pagal LR BK 148 str., o pagal kitus Baudžiamojo kodekso straipsnius.

8. Sudėtinga padarytą veiką kvalifikuoti kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą yra tuomet, kai elgtis prieš savo valią yra reikalaujama iš asmens, turinčio tam tikrą *procesinį — teisinį statusą*, t. y. nukentėjusio asmens, liudytojo ir k.t. Šis požymis dažnai yra vienintelis ir nurodantis, kad veika turi būti įvertinta pagal LR BK 233 str., o ne pagal LR BK 148 str.

9. Dėl plačios žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos dispozicijos yra sudėtinga šią normą atriboti nuo turto prievartavimo normos. Šias nusikalstamas veikas faktiškai gali skirti tik vienas požymis — *turtinė nauda*. Reikalavimą elgtis prieš savo valią kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą šiuo atveju galime vertinti tik tuomet, kai neįmanoma įrodyti, kad pareikštas reikalavimas buvo *turtinio pobūdžio*. Tokie atvejai galimi tik tada, kai oficialiu sprendimu yra pripažinta *neteisėta* turto kilmė. Tačiau tikimybė, kad dėl to padaryta veika bus kvalifikuojama kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymas, o ne kaip turto prievartavimas yra labai maža.

10. Apžvelgę atliktos žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos požymių ir jos santykio su kitomis nusikalstamomis veikomis analizės rezultatus galime teigti, kad žmogaus veiksmų laisvės varžymo norma yra bendroji *vertimo elgtis prieš savo valią* norma. Esant šios normos ir specialiosios normos *elgtis prieš savo valią* konkurencijai yra taikoma specialioji norma. Tačiau žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos būtinumas Baudžiamajame kodekse yra neabejotinas. Ji reikalinga tuomet, kai padarytoje veikoje nėra specialiosios normos sudėties požymių ar praktiškai neįmanoma įrodyti šios normos sudėties buvimo, pvz., pasikėsینimo įtraukti į prostituciją atveju.

LITERATŪRA:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33 — 1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89 — 2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228⁽¹⁾ straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 108 — 4030.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 11, 26, 35, 49, 54, 55, 207, 231, 231(2), 231(3), 232(1), 232(2), 232(4), 232(5), 232(6), 234, 234(1), 234(2), 234(3), 234(4), 236, 285, 287, 288, 289, 290, 294, 295, 312 straipsnių pakeitimo ir papildymo 132(1), 214(1), 312(1), 321(2) straipsniais įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr.17 — 397.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras / [sudarytojas Jonas Prapiestis]. Bendroji dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (projektas V) // Teisės problemos. 1996. Nr. 4.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 — 2262.
8. Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. 89 — 1985.
9. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40 — 987.
10. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
11. Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius: Mintis, 1992.
12. Black's Law dictionary, Henry C.B, ST.Paul, Minn: West publishing Co, 1991.
13. Boyce N. R., Dripps A. D., Perkins M. R., Criminal Law and Procedures. Cases and materials. Ninth edition. New York: Foundation Press, 2004.
14. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / redaktorių kolegija: Stasys Keinys (Vyriausiasis redaktorius) ...[et al.]; Lietuvių kalbos institutas. — 4-as leid.—Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000.
15. Dekartas R. Rinktiniai raštai / iš filosofijos palikimo. Vilnius: Mintis, 1978.

16. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
17. Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21 (13).
18. Fedosiuk O. Šantažas užsienio ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje // Teisės problemos. 1998, Nr. 3-4.
19. Fedosiuk O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm
20. Fedosiuk O. Fizinio smurto ir psichinės prievartos sampratos // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm.
21. Fedosiuk O. Nusikaltimų žmogaus laisvei kvalifikavimas // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm.
22. Fedosiuk O. Nusikaltimai dorovei // http://www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm.
23. Jefferson M., Criminal Law, Sixth edition, MA (Oxon): BCL Senior Lecturer ir law University of Sheffield, 2001.
24. Kantas I. Sprendimo galios kritika. Vilnius: Mintis, 1991.
25. Kuuzmann P. Filosofijos atlasas. Vilnius: Alma littera, 1998
26. Ligeikaitė I. Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės sąlygos // Jurisprudencija. 2003, Nr. 45(37).
27. Molan M. Cases and Materials on criminal law. Third edition. Great Britain: Cavendish Publishing Limited, 2005.
28. Nevera A. Nusikalstamų veikų idealiosios ir realiosios sutapties atirbojimo ir bausmių skyrimo problemos // Jurisprudencija. 2006. Nr. 7 (85).
29. Nocius J. Nusikaltimai žmogui. Vilniaus: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
30. Pavilonis V., Abramavičius A., Bieliūnas E. ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
31. Pavilonis V., Abramavičius A., Bieliūnas E. ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001.
32. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2006.
33. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą ir jos sąlygos // Teisė. 2003, Nr. 48.
34. Strafgesetzbuch. Munchen: C.H. Beck'sche verlagsbuchhandlung, 1991.
35. Tarptautinių žodžių žodynas / Redaktorių kolegija: Bandorienė A., Bogušienė V., Dagyte E. ir kt; 3-as leidimas - Vilnius: Alma littera, 2004.

36. Гаухман Л. Д., Максимов С. В. Ответственность за преступления против собственности, 2-е издание исправленное. Москва: АО „Центр ЮрИнфоР“, 2001.
37. Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления. Москва: „Юридическая литература“, 1974.
38. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва, 1969.
39. Комментарии к РСФСР. Москва, 1984.
40. Левертова Р. А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву. Омск, 1978.
41. Сердюк Л. В. Психическое насилие как предмет уголовно — правовой оценки следователем. Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву: Автореф. Дис.....канд.юрид. наук. Свердловск, 1972.
42. Уголовный кодекс Австрии. Москва: „Зерцало“, 2001.

Teismų praktika:

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“. 1996 m. birželio 21 d. Nr. 43 // Teismų praktika. 1996. T. 3 — 4.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato įstatymų „Dėl baudžiamosios atsakomybės už turto prievartavimą taikymo teismų praktikoje“ apibendrinimas // Teismų praktika. 1996. T. 3 — 4.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. 2004 m. gruodžio 30 d. Nr. 49 // Teismų praktika. 2005. T. 22.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. 2005 m. birželio 23 d. Nr. 52 // Teismų praktika. 2005. T. 23.
47. Vilniaus m. 1-ojo. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1—01104—276/2005.
48. Šiaulių apygardos baudžiamoji byla Nr. 1A—218—116/2005.
49. Tauragės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1—158—607/2005.
50. Vilniaus m. 1-ojo. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1—00133—203/2006.
51. Kauno apygardos baudžiamoji byla Nr. 1—80—238/2006.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis Nr. 2K—278/2006.

ŽMOGAUS VEIKSMŲ LAISVĖS VARŽYMAS IR JO KVALIFIKAVIMAS

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: žmogaus veiksmų laisvės varžymas, valios laisvė, neteisėtas reikalavimas, vertimas elgtis prieš savo valią, susilaikymas nuo teisėtų veiksmų atlikimo, vertimas kitaip elgtis, psichinė prievarta, kaltininko nurodymas.

Iki 2003 m. LR BK normose buvo numatytas, tik žmogaus laisvės pasirinkti buvimo vietą varžymas. Tuo tarpu kėsinimasis į žmogaus laisvę pasirinkti, elgesio variantą LR BK išvis nebuvo reglamentuotas. 2003 m. įsigaliojus naujam Baudžiamajam kodeksui, jo 148 str. buvo numatyta nauja nusikalstamos veikos sudėtis - žmogaus veiksmų laisvės varžymas.

Naujas požiūris į žmogaus laisvę atitiko visuomeninių santykių realijas ir tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus, tačiau šios normos taikymas tapo problematiškas dėl jos naujumo ir požymių neaiškumo.

Šiame darbe atskleidžiama žmogaus veiksmų laisvės samprata įvairiu istoriniu laikotarpiu. Pateiktas šios sampratos *filosofinis* ir *teisinis* aiškinimas. Aptariamos teisinės žmogaus veiksmų laisvės sampratos ištakos, teisinio apibrėžtumo būtinumas ir įstatyminis šios sampratos reglamentavimas, ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, bei tarptautiniuose teisės aktuose. Nurodomi žmogaus veiksmų laisvės sampratos teisinio reglamentavimo trūkumai Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose.

Darbe pateikta šiuo metu galiojančios LR BK 148 str. normos objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių analizė. Šios normos teisinio vertinimo ypatumai atskleisti analizuojant ryšius su kitomis, savo sudėties požymiais panašiomis nusikalstamomis veikomis. Normos teisinio įvertinimo problemos aptariamos ne tik moksliniu, teisiniu aiškinimu, tačiau panaudota ir teismų praktikos pavyzdžiai.

Darbe pateikta žmogaus veiksmų laisvės varžymo normos analizė yra orientuota į teismų praktikoje pasitaikančias šios normos kvalifikavimo problemas, nurodant jų sprendimo būdus. Darbe pateikta normos analizė turi palengvinti LR BK 148 str. taikymą ikiteisminio tyrimo stadijoje kriminalizuojant padarytą veiką, kaip žmogaus veiksmų laisvės varžymą, bei padėti teismams patvirtinti šios kvalifikacijos teisingumą baudžiamojoje byloje.

COMPULSION AND ITS LEGAL APPRAISAL

SUMMARY

Keywords: *compulsion, freedom of the will, unlawful enforcement or forcing to act against one's will, refraining from performing lawful actions, forcing to act otherwise, psychological constraint, threatening, persons close to the victim.*

Until the year 2003, only the restriction on a person's freedom to choose the place of residence was provided for in the Criminal Code of the Republic of Lithuania, whereas the infringement of a person's freedom of action was not regulated at all. In 2003, when the new Criminal Code became effective, a new criminal act – the restriction on a person's freedom of action was established in Article 148 of the Code.

A new approach towards the freedom of a person was in line with the currently existing public relations and international Lithuanian covenant but the application of this norm was quite complicated due to the fact that it was new and its elements were not clearly defined.

This paper reveals the understanding of a person's freedom of action in various historical periods. A *philosophical* and *legal* definition and explanation of this concept is presented here. The beginnings of legal understanding of a person's freedom of action, the necessity for a legal definition and statutory regulation of this concept not only in the Lithuanian but also in foreign criminal laws and international legal acts are discussed. The shortcomings of legal regulation of the concept of a person's freedom of actions in the Lithuanian criminal laws are highlighted.

The analysis of objective and subjective elements of the norm, stipulated in the currently effective Article 148 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, is presented in this paper. The specific features of legal appraisal of this norm have been revealed by analysing its relations with other criminal acts having similar elements. The problems of legal appraisal of this norm have been considered employing not only scientific and judicial explanations, but also by providing case law examples. The analysis of the norm of restriction on a person's freedom of action produced in this paper is oriented towards the problems of qualifying this norm that the

case law is currently facing and the ways of solving these problems are given. The analysis of this norm aims at facilitating the application of Article 148 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania at the pre-trial investigation stage when qualifying the performed act as a restriction on a person's freedom of action and at helping the courts to approve the correctness of this qualification in a criminal proceeding.